

LATVIJAS BIBLIOTĒKAS 2023. GADĀ

Pārskata ziņojums

Izdevuma sagatavošanas darba grupa:

Katrīna Kukaine, LNB Attīstības departamenta direktore
Agnese Černaja, LNB Stratēģiskās attīstības speciāliste
Madara Vīlpa, LNB Bibliotēku attīstības centra nozares speciāliste darbā ar bērniem
un jauniešiem
Anna Iltnere, LNB Bibliotēku attīstības centra tīmekļa resursu redaktore
Ilze Kļaviņa, LNB Bibliotēku attīstības centra Bibliotēku attīstības eksperte
Emīls Rotgalvis, LNB Bibliotēku attīstības centra medijpratības nozares eksperts
Diāna Rudzīte, LNB Bibliotēku attīstības centra statistikas un datu analīzes eksperte

Darba grupas vadītāja un atbildīgā par izdevuma sagatavošanu:
Evija Vjatere, LNB Bibliotēku attīstības centra vadītāja

Informāciju pārskata sagatavošanai sniedza arī Kultūras ministrijas Arhīvu, bibliotēku un muzeju
nodaļas speciālisti

Par izdevumu atbild LNB Bibliotēku attīstības centrs

Makets: Līva Vē

Satura rādītājs

Ievads	4
Priekšvārds	5
STATISTIKAS RĀDĪTĀJI, DINAMIKA, ANALĪZE, SECINĀJUMI	6
LATVIJAS BIBLIOTĒKU 2023. GADA DARBS LATVIJAS BIBLIOTĒKU NOZARES STRATĒGIJAS 2023.–2027. UN IFLA ATTĪSTĪBAS TENDENČU IETVARĀ	13
1. Bibliotēku interešu pārstāvniecība	13
Bibliotēku interešu pārstāvniecība Eiropā	13
Bibliotēku interešu pārstāvniecība nacionālā līmenī	16
Bibliotēku interešu pārstāvniecība reģionālā līmenī	18
Bibliotēku personāla kompetences un kapacitātes celšana	19
2. Krājums	20
LNB krājums digitālajā laikmetā	21
Akadēmisko bibliotēku krājums – uzsvars uz e-resursiem	22
Publisko bibliotēku krājums – uzsvars uz krājuma daudzveidību un kopienas iesaisti	23
Novitātes novadpētniecības darbā – uzsvars uz sadarbību reģionālā un nacionālā mērogā	25
3. Pakalpojumi	27
LNB pakalpojumi – plašākai sabiedrībai	27
Akadēmisko bibliotēku pakalpojumi – uzsvars uz digitālo pakalpojumu attīstību un dalību projektos	28
Publisko bibliotēku pakalpojumi – uzsvars uz pieejamību un pieklūstamību	31
4. Kultūrvieta	33
LNB kā kultūrvieta – iedvesmas, satikšanās un domu apmaiņas vieta	34
Akadēmisko un speciālo bibliotēku telpas – kultūras un izglītības procesu norises vietas	35
Publiskās bibliotēkas uzlabo telpas un pārceļas uz jaunām ēkām	35
5. Sadarbība	36
LNB sadarbība starptautiskā un nacionālā līmenī – veicināta profesionālā tīklošanās	37
Publisko bibliotēku sadarbība ar kopienas un lasītājas veicināšanas aktivitātes	37
Medijpratība	40

Ievads

Latvijas Nacionālās bibliotēkas (LNB) Attīstības departamenta Bibliotēku attīstības centrs (AD BAC) sadarbībā ar citiem LNB speciālistiem ir sagatavojis pēc kārtas sesto pārskatu par Latvijas bibliotēkām ar mērķi dokumentēt nozīmīgākās 2023. gada bibliotēku jomas tendences, izvērtējot tās ciešā sasaistē ar notikumiem sabiedrībā un nozares aktualitātēm starptautiskā un nacionālā līmenī.

2023. gada Ziņojuma struktūra veidota nedaudz atšķirīgi no iepriekšējiem ziņojumiem – tā balstīta **LNB attīstības un darbības stratēģijā 2024.–2028.**, kuras četri attīstības pīlāri ir “Krājums”, “Pakalpojumi”, “Kultūrvieta” un “Sadarbība”, kas tiek īstenoti ciešā sinerģijā ar Latvijas bibliotēku tīklu. Uzskatījām par svarīgu pievienot arī sadaļu “Bibliotēku interešu pārstāvēniecība”. Gatavojot pārskata ziņojumu, izvēlējamies katru stratēģijas mērķi kā sadaļas kopsaucēju.

Tāpat kā 2022. gadā, arī 2023. gada Ziņojums gatavots ciešā sasaistē ar **Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijā 2023.–2027.** iezīmētajiem stratēģiskajiem virzieniem, izgaismojot bibliotēku lomu demokrātijas un medijpratības procesos, kopienu stiprināšanā un noturībā, kā arī ar mērķi atbalstīt sabiedrību ar kvalitatīvu pakalpojumu piedāvājumu. Balstāmies arī Starptautiskās bibliotēku asociāciju un institūciju federācijas iezīmētajās (*International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA*) **2023. gada attīstības tendencēs**, lai nostiprinātu bibliotekāru izpratni par to, kā Latvijas bibliotēku darbs iekļaujas starptautisko nozares organizāciju paustajās vadlīnijās un atziņās, kā arī veidotu ciešāku apziņu, ka esam daļa no globālas bibliotēku nozares kopienas.

Ziņojums sagatavots, balstoties uz Latvijas kultūras datu portāla statistikas datiem, informāciju no publisko bibliotēku darba gada pārskatiem, bibliotēku speciālistu viedokļiem un atziņām no bibliotēku nozares profesionālajiem pasākumiem, aptaujām, aktuālajiem nozares dokumentiem un jaunākajām profesionālajām publikācijām.

Lai iegūtu informāciju par akadēmisko un speciālo bibliotēku veikumu, 2023. gadā tika izveidota akadēmisko (augstskolu un koledžu) un speciālo bibliotēku aptaujas anketa, kuru aizpildīja 32% akadēmisko (augstskolu un koledžu) un speciālo bibliotēku. Tā kā ziņojumā ietvertā informācija par akadēmiskajām un speciālajām bibliotēkām galvenokārt ir balstīta anketu rezultātos, ziņojumā nav ietvertas ziņas par tām bibliotēkām, kuras anketu netika aizpildījušas. Lai noskaidrotu, kā 2023. gadā strādājušas skolu bibliotēkas, tika izveidota skolu bibliotekāru aptaujas anketa, kuru aizpildīja 36% skolu bibliotēku. Informāciju pārskata sagatavošanai sniedza arī Kultūras ministrijas Arhīvu, bibliotēku un muzeju nodaļas speciālisti.

Pārskats sastāv no divām nodaļām un piecām apakšnodaļām.

Priekšvārds

2023. gadā Latvijas bibliotēkas turpina domāt par bibliotēku pilnveidi un resursu daudzveidību, īpašu uzmanību pievēršot individuālai pieejai darbā ar savu kopienu. Pozitīva tendence – palielinās pielāgotās literatūras pieejamība, īpaši Latvijas reģionu bibliotēkās.

Bibliotēkas aktīvi iesaista vietējo kopienu gan interešu pārstāvēniecībā, gan lasīšanas veicināšanas un citās aktivitātēs. Lasītāji satiekas, izmantojot bibliotēku gan kā kultūras vietu, gan praktiskiem mērķiem – arvien vairāk bibliotēkās tiek veidoti Valsts un pašvaldību vienotie klientu apkalpošanas centri (VPVKAC).

Pārskata gadā notikušas izmaiņas Latvijas bibliotēku tīklā, kur būtisku atbalstu sniedz Latvijas Bibliotēku padome (LBP), gan esot nemitīgā komunikācijā ar bibliotēku dibinātājiem, gan pārliecinoties, ka bibliotekārais pakalpojums tiek saglabāts arī pēc bibliotēku reorganizācijas.

Bibliotēkas aktīvi iesaistās tādos nacionāla līmeņa projektos kā pārskata gadā atklātā **Digitālā bibliotēka** un LNB notikumu ciklā “Latviešu grāmatai 500” aktivitātes. Tā ir iespēja apzināt lokālās kultūras mantojuma vērtības un darīt tās zināmas plašākai sabiedrībai.

Akadēmiskās bibliotēkas arvien uzstājīgāk pierāda sevi kā būtisku spēlētāju pētniecības atbalstam.

2023. gads ir pirmais pilnais gads, kad Latvijā vairs nav ar Covid-19 pandēmiju saistīto ierobežojumu un bibliotēkas darbojas kā ierasts, vienlaikus turpinot un nostiprinot pakalpojumus, kas tika ieviesti pandēmijas laikā un pierādīja sevi kā kopienai ērtus: pārskata gadā tiek uzstādīti jauni bibliomāti, atvērtas āra lasītavas, saglabātas attālinātās reģistrācijas iespējas, gatavotas virtuālās izstādes, attīstās pakalpojumi viedierīcēs.

Salīdzinot ar 2022. gadu, pamatrādītāji – apmeklējums un izsniegums – vairumā bibliotēku palielinājušies, jo īpaši – bērniem un jauniešiem. Palielinās interese par tādiem klātienē pakalpojumiem kā lasītāju klubi, interešu klubi, valodu kafejnīcas, vēstures draugu klubiņi.

Postošā kara gaitai nerimstoties, bibliotēkās turpinās darbs ar Ukrainas iedzīvotājiem: valodas apguve, papildināti bibliotēku krājumi, radošās darbnīcas, nodarbības, literārās izstādes Ukrainas atbalstam, sadarbība ar ukraiņu biedrībām, pasākumi bērniem, kā arī ukraiņi tiek iesaistīti pasākumu organizēšanā.

Statistikas rādītāji, dinamika, analīze, secinājumi

2023. gadā Latvijas bibliotēku sistēmu veido 1400 bibliotēkas, no tām 725 – publiskās bibliotēkas. 2023. gada laikā klātienē Latvijas bibliotēkas kopumā apmeklētas 8 334 817 reizi, virtuālais apmeklējums – 20 989 971 reizes. Kopējais aktīvo lietotāju skaits bibliotēkās 753 660. Dokumentu skaits bibliotēku krājumos gada beigās bija 30 802 830 vienību. Vidējais grāmatu izsniegums uz vienu Latvijas iedzīvotāju ir 5,2 grāmatas, uz vienu aktīvo bibliotēkas lietotāju – 13 grāmatas. Latvijas bibliotēkas 2023. gadā apmeklēja 40% Latvijas iedzīvotāju.¹

Latvijas bibliotēkas 2023. gadā

1400	bibliotēku skaits Latvijā kopā
1	Latvijas Nacionālā bibliotēka
49	augstākās izglītības iestāžu bibliotēkas
	t. sk. 30 augstskolu bibliotēkas
	t. sk. 19 koledžu bibliotēkas
20	speciālās bibliotēkas
725	publiskās bibliotēkas
605	vispārējās un profesionālās izglītības iestāžu bibliotēkas
+ 9%	fiziskais apmeklējums
+ 130%	virtuālais apmeklējums*
5,2	vidējais grāmatu izsniegums uz vienu Latvijas iedzīvotāju
13	vidējais grāmatu izsniegums uz vienu aktīvo bibliotēkas lietotāju
1,2	vidēji grāmatu izsniegums uz vienu fizisko apmeklējumu

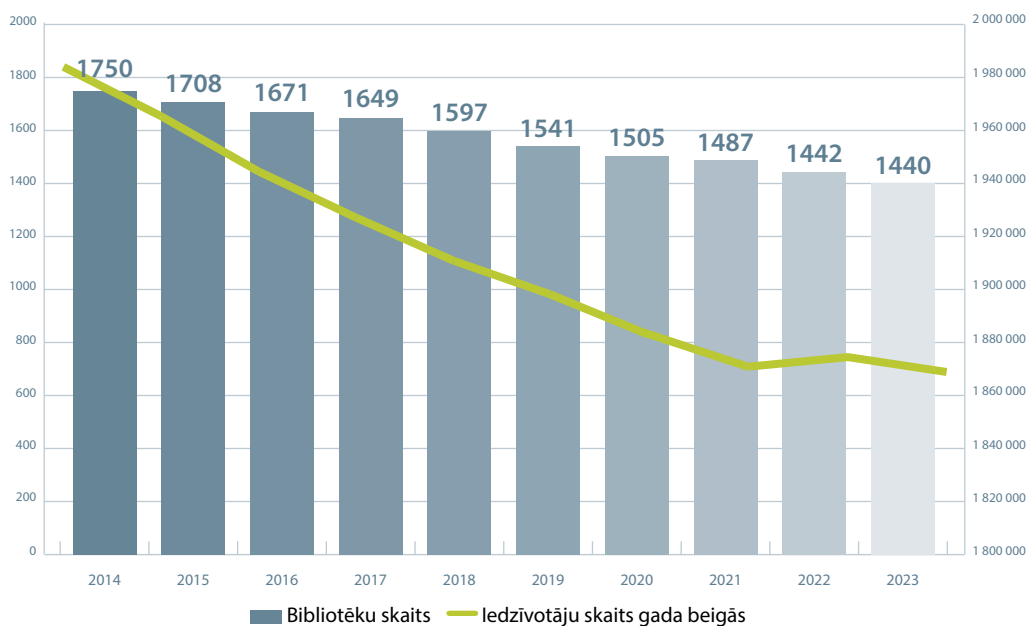
* 2023. gadā tiek izmantota jauna, paplašināta virtuālā apmeklējuma uzskaitē (saskaņā ar LVS ISO 2789:2023 Starptautiskā bibliotēku statistika).

Izmaiņas Latvijas bibliotēku tīklā

Kopējais bibliotēku samazinājums pēdējo desmit gadu laikā ir 349 bibliotēkas. 2023. gadā bibliotēku skaits samazinājies par 42 bibliotēkām. Korelācija starp kopējo Latvijas iedzīvotāju skaita samazinājumu un bibliotēku skaita samazinājumu ir 0,97, kas norāda uz ciešu šo divu rādītāju saistību (1.attēls).

1 Bibliotēku oficiālā statistika un apkopojumi pieejami [Latvijas Nacionālās bibliotēkas](#) vietnē, [Kultūras ministrijas](#) vietnē un [Oficiālās statistikas portālā](#). Bibliotēku individuālo statistiku skatīt [Kultūras datu portālā](#).

Latvijas bibliotēkas 2023. gadā

1. attēls

2023. gadā tika akreditētas 160 bibliotēkas: 1 valsts nozīmes statusā, 6 reģiona galvenās bibliotēkas (RGB) statusā, 153 vietējas nozīmes bibliotēkas statusā. Pirmo reizi tika akreditēta Rīgas Tehniskās Universitātes (RTU) Olaines Tehnoloģiju koledžas bibliotēka.

Speciālās bibliotēkas

Šajā periodā ir notikušas izmaiņas speciālo bibliotēku skaitā. Latvijas Bankas bibliotēka 2023. gadā tika reorganizēta par lasītavu-metodisko kabinetu. Ārējiem lietotājiem pakalpojumi būs pieejami ar iepriekšēju pieteikumu.

Vispārējās un profesionālās izglītības iestāžu bibliotēkas

2023. gads bibliotēku skaita samazinājumā (18 bibliotēkas) vispārējām un profesionālām izglītības iestāžu bibliotēkām ir salīdzinoši mazāks. Lai gan arī skolu reforma vēl turpinās, kas attiecīgi ietekmē arī izglītības iestāžu bibliotēku kopējo skaitu. Izglītības iestāžu bibliotēku skaits kopumā, pēdējo četru gadu laikā, ir samazinājies par 59 izglītības iestāžu bibliotēkām.

Publiskās bibliotēkas

2023. gadā notika Latvijas Neredzīgo bibliotēkas (LNerB) reorganizācija, kas atspoguļojas arī publisko bibliotēku kopējā skaita izmaiņās. LNerB likvidēja 7 filiāles reģionos, nododot tās attiecīgo pašvaldību bibliotēkām. 5 bijušās filiāles kļuva par pašvaldību bibliotēku filiālēm (Balvos, Liepājā, Rēzeknē, Daugavpilī, Cēsīs) un 2 tika iekļautas jau esošā bibliotēku struktūrā Ventspilī un kā pakalpojumu sniegšanas vieta Jelgavā.

Kopumā publisko bibliotēku skaits ir samazinājies par 23 bibliotēkām. 18 bibliotēkas reorganizācijas rezultātā ir kļuvušas par pakalpojumu sniegšanas vietām, 1 bibliotēka ir kļuvusi par bibliotēkas nodaļu, 10 bibliotēkas likvidētas pilnībā. Attiecīgi papildus

jau minētajām 5 LNERB bijušajām filiālēm, bibliotēku kopējo skaitu papildināja Rīgas Centrālās bibliotēkas (RCB) filiālbibliotēka Torņkalnā.

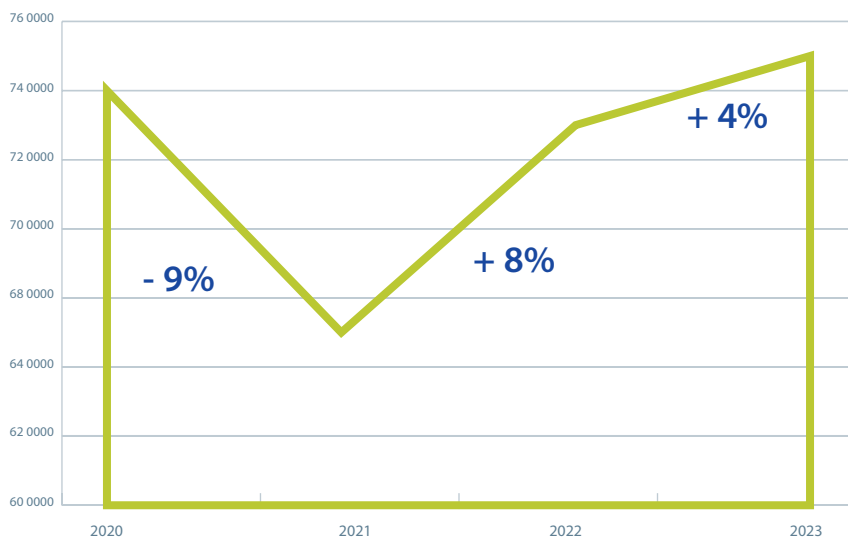
LPB 2023. gada protokoli liecina, ka galvenie bibliotēku slēgšanas, reorganizācijas un likvidācijas iemesli ir: (1) iedzīvotāju paradumu maiņa un demogrāfiskie faktori; (2) pakalpojumu efektivitātes un pieejamības uzlabošana; (3) resursu un budžeta optimizācija.

Saskaņā ar LBP sēžu protokolos pieejamo informāciju katrs bibliotēkas reorganizācijas vai slēgšanas gadījums tiek rūpīgi izvērtēts, ņemot vērā gan demogrāfiskos rādītājus, gan praktiskās vajadzības un iespējas nodrošināt kvalitatīvus bibliotekāros pakalpojumus.

No LBP protokoliem izriet, ka padome piekrīt pakalpojumu sniegšanas vietu izveidei, ja tiek nodrošināti nepieciešamie bibliotekārie pakalpojumi iedzīvotājiem. Pakalpojumu sniegšanas vietu izveide tiek uzskatīta par pragmatisku risinājumu, kas ļauj optimizēt resursus un budžetu, vienlaikus saglabājot iedzīvotājiem piekļuvi būtiskiem bibliotēkas pakalpojumiem. 2023. gadā 725 publiskajām bibliotēkām kopā ir 44 pakalpojumu sniegšanas vietas.

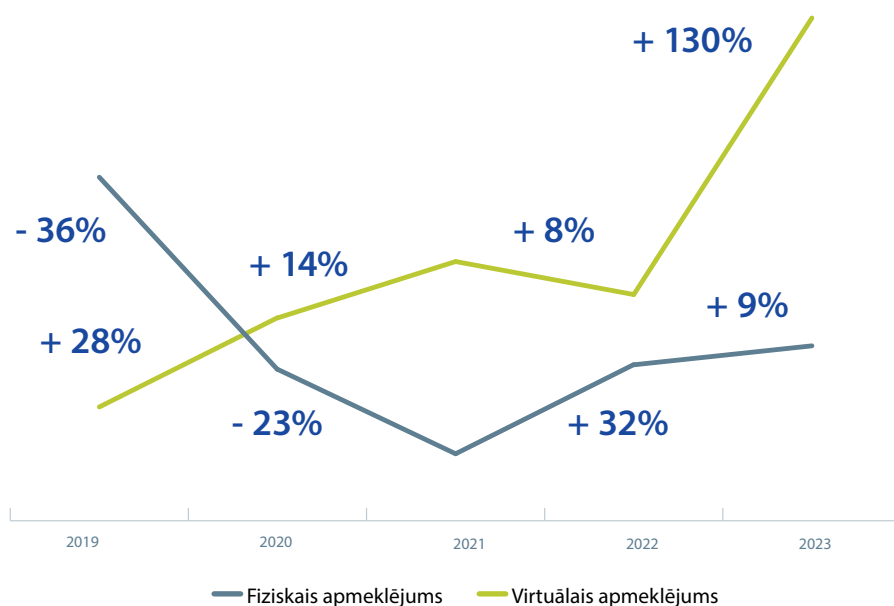
Bibliotēku pakalpojumu izmantošana

Aktīvo lietotāju skaits pēc Covid-19 pandēmijas gadiem turpina pieaugt. Salīdzinājumā ar 2022. gadu tas ir pieaudzis par 4%, un salīdzinājumā ar 2020. gadu – par 1,9% (2.attēls). Acīmredzamais pēcpandēmijas kritums pamazām paliek pagātnē, lai arī bibliotēkas lietošanas paradumi ir mainījušies.

2. attēls

Aktīvo lietotāju skaita pieaugums attiecīgi veicinājis fizisko apmeklējumu skaita pieaugumu + 9% un daļēji arī lielo virtuālo apmeklējumu skaita pieaugumu + 130% (3.attēls).

3. attēls

2023. gadā izsnieguma uzskaiti ietekmēja ieviestās izmaiņas, kas balstītas atjaunotajā bibliotēku statistikas standartā (LVS ISO 2789:2023 Informācija un dokumentācija. Starptautiskā bibliotēku statistika). Digitālā krājuma izsniegums un galvenokārt datubāzu izmantojums parādās kopējos izsnieguma rādītājos, kas ir + 40%. Tāpat kā virtuālajam apmeklējumam – arī šis rādītājs precīzi būs salīdzināms tikai nākamajā periodā, bet šobrīd apliecina to lielo bibliotēku resursu daļu, kas tiek piedāvāta lietotājiem, bet līdz šim netika atspoguļota oficiālajā bibliotēku statistikā.

Lai arī digitālā krājumā izmantošana ir augsta, ir arī pieaudzis grāmatu izsniegums. Tas salīdzinoši ir palielinājies par 0,5 procenta punktiem.

Snieguma rādītāji:				
	2020	2021	2022	2023
Latvijas iedzīvotāji izmanto bibliotēku pakalpojumus (%)	39	35	38	40
Vidēji iedzīvotāju skaits uz vienu bibliotēku	1267	1273	1305	1336
Vidēji fizisko apmeklējumu skaits uz vienu lietotāju (reizes gadā)	10	9	11	11
Vidēji virtuālo apmeklējumu skaits uz vienu iedzīvotāju (reizes gadā)	4,5	5,2	4,8	11

Bibliotēku krājums

Kopējais bibliotēku krājums 2023. gadā ir attīstījies bez krasām izmaiņām. Dokumentu skaits bibliotēku krājumos gada beigās bija 30 802 830 vienības. Kopējais krājuma apjoms ir samazinājies par 2%, ienākušo dokumentu skaits palielinājies par 2%. Salīdzinot ar 2021. gadu, izslēgto vienību skaits bibliotēkās ir pieaudzis + 13%, kas skaidrojams ar digitālo resursu pieaugumu krājumos un ar to, ka ir izvērtēta bibliotēku

kapacitāte un nepieciešamība bibliotēkās glabāt fiziskos dokumentus. Visaktīvākā dokumentu izslēgšana notikusi augstskolu bibliotēkās: salīdzinot ar iepriekšējo periodu, + 173%. Turpretī tieši augstskolu bibliotēkās ir vērojams ievērojamākais digitālā krājuma izsniegums. Telpu kapacitāte bibliotēkām fiziskā krājuma glabāšanai joprojām ir ierobežota, savukārt digitālā krājuma glabāšanas vieta ir jāattīsta un jāturpina pilnveidot, kas prasa papildus ieguldījumus un paredz riskus un izaicinājumus.

Snieguma rādītāji:				
	2020	2021	2022	2023
Vidēji bibliotēkās glabāto dokumentu skaits uz katru iedzīvotāju	20,4	20,5	16,7	16,5
Vidēji bibliotēkās glabāto dokumentu skaits uz katru bibliotēkas aktīvo lietotāju	53	58	43	41
Vidēji krājuma apgrozība	0,55	0,57	0,67	0,97

Finansiālie rādītāji

2023. gadā kopējie bibliotēku finanšu rādītāji kārtējo izdevumu sadaļās ir 62 478 369 EUR. Salīdzinot ar iepriekšējo periodu, tas ir par 10% vairāk. No kopējiem kārtējiem izdevumiem izdevumi personālam pieauguši par 12%. Izdevumi krājuma komplektēšanai palielinājušies par 7%. Izdevumi informāciju tehnoloģijām ir palielinājušies visvairāk – par 22%. Tehnoloģijas noveco, tiek bojātas, ātri attīstās, un ir nepieciešamība tās mainīt vai atjaunot. Lai bibliotēkas būtu konkurētspējīgas un piedāvātu aktuālus un kvalitatīvus pakalpojumus, tehnoloģiskais nodrošinājums bibliotēkās ir ļoti būtisks. Iepriekš minētās tendences saistībā ar digitālo krājumu un pakalpojumu attīstību pieprasa arī attiecīgus tehniskos risinājumus un tiem nepieciešamo finansiālo nodrošinājumu.

Pārējie izdevumi ir palielinājušies par 2%. Kopumā visiem bibliotēku veidiem izdevumi ir pieauguši. Ņemot vērā kopējo situāciju valstī, to veicinājis gan cenu kāpums, gan inflācija. Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem vidējā inflācija 2023. gadā bija 8,9%.

Snieguma rādītāji:				
	2020	2021	2022	2023
Vidēji bibliotēku kārtējie izdevumi uz vienu aktīvo lietotāju (eiro gadā)	66,65	78,53	78,64	82,90

Bibliotēku statistikas uzskaitē un izmaiņas

Pēdējos divos gados bibliotēku statistikā un snieguma rādītāju jomā ir notikušas izmaiņas nozares starptautisko standartu ietekmē. Starptautiskās standartizācijas organizācija (ISO), reaģējot uz pārmaiņām nozarē, 2023. gadā ir pārstrādājusi divus standartus, kuri tiek izmantoti kā vadlīnijas, pēc kurām vadāties, lai apkopotu Latvijas bibliotēku statistiku un iedzīvinātu starptautisko standartu, kas ir viens no Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijas 2023.–2027. uzdevumiem:

- LVS ISO 11620:2023 Informācija un dokumentācija. Bibliotēku snieguma rādītāji
- LVS ISO 2789:2023 Informācija un dokumentācija. Starptautiskā bibliotēku statistika

Minētajos standartos veiktās izmaiņas skar terminoloģiju, bibliotēku datu darbības uzskaites principus, kā arī snieguma un ietekmes rādītājus. 2023. gada sākumā Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas Informācijas un dokumentācijas terminoloģijas apakškomisijā tika izskatīti un apstiprināti statistikas standartā iekļautie termini (vairāk nekā 200 terminu). Kā, piemēram, viena no būtiskām izmaiņām ir termina “elektronisks” aizstāšana ar terminu “digitāls”. Terminoloģijas jomā ir nākuši klāt tehniski termini, kuri aizvien vairāk tiek lietoti arī bibliotēku nozarē. Ar pieņemtajiem terminiem un to skaidrojumu var iepazīties Latvijas Nacionālajā terminoloģijas portālā termini.gov.lv un Bibliotēku, arhīvu un muzeju terminu datubāzē termini.lnb.lv.

Statistikas uzskaites jomā 2023. gadā Latvijas Kultūras datu portālā tika būtiski paplašināta digitālā krājuma un virtuālā apmeklējuma uzskaitē, kas attiecīgi arī atspoguļo bibliotēku darba rādītājos kā ievērojams pieaugums (+ 130%). Digitālais krājums ir pilntiesīga bibliotēku krājuma daļa – gan digitāli radītie, gan digitalizētie resursi. Būtiski, ka tas ietver arī datubāzes. Attiecīgi tas ietekmē ne tikai krājuma apjomu, bet arī izsniegumu. Pēc veiktajām izmaiņām uzskaitē 2023. gadā bibliotēku izsniegums (fiziskais + digitālais krājums) ir pieaudzis par 40%.

Virtuālais apmeklējums statistikas standartā tiek saprasts kā nepārtraukts lietotāja darbību cikls, kas sākas brīdī, kad lietotājs uzsāk lapu skatījumus digitālā pakalpojumā. Savukārt Digitālais pakalpojums standarta izpratnē ietver tiešsaistes katalogu; bibliotēkas vietni; digitālo krājumu; elektronisku dokumentu izsniegšanu; elektronisku dokumentu piegādi (pastarpinātu); digitālo uzziņu sniegšanu; lietotāju apmācību izmantojot digitālus līdzekļus; pakalpojumus mobilajās ierīcēs, interaktīvos pakalpojumus (ieskaitot sociālos tīklus) un interneta piekļuvi bibliotēkā. Attiecīgi šīs izmaiņas arī atspoguļo 2023. gada bibliotēku darba rādītājos, kuru korektu salīdzināšanu un novērtējumu varēsim veikt nākamajā periodā.

Savukārt ISO standarts par bibliotēku snieguma rādītājiem tiek paplašināts ne tikai ar jauniem snieguma rādītājiem, kurus bibliotēkas var izmantot atbilstoši aprakstītajām metodēm un to uzdevumiem, bet arī ar paplašinātu, visaptverošāku izpratni par pašiem rādītājiem.

Starptautiskā bibliotēku statistikas arēnā Latvijas bibliotēku statistika ik gadu tiek iesniegta arī Starptautiskās bibliotēku asociāciju un institūciju federācijas veidotajā Bibliotēku kartē ([IFLA Library Map of the World](http://ifla.org)). Pēdējo piecu gadu laikā Latvija ar bibliotēku statistikas datu pieejamību (2018–2023) ir pakāpusies uz trešo vietu to valstu starpā, kuras datus iesniedz, un attiecīgi piecu gadu laikā datu pieejamība palielināta par 39,35%, sasniedzot 88,68% datu kopējo pieejamības indeksu.

Bibliotēku nozares stratēģijas rezultātīvo rādītāju izpildes dinamika

2023. gadā bibliotēku nozarē tika pieņemta Latvijas Bibliotēku nozares stratēģija 2023.–2027. gadam, kurā tika arī iezīmēti pieci tās īstenošanai noteiktie rezultātīvie rādītāji. Izpildes dinamika uz 2023. gadu – 4. attēls.

	2018	2019	2020	2021	Izpilde		Plānotais
					2022	2023	
Latvijas iedzīvotāju vidējais bibliotēku apmeklējums gadā*	9,8	9,6	8,5	8,3	8,9	15,6	9,0
% Latvijas iedzīvotāji izmanto bibliotēku pakalpojumus	42	42	39	35	38	40	40
Vidējais izsniegums (vienību sk.) uz vienu Latvijas iedzīvotāju*	10,3	9,5	11,5	12	11,3	15,8	13
Vidēji bibliotēku izdevumi krājuma komplektēšanai uz vienu Latvijas iedzīvotāju (EUR)	4,54	4,1	4,69	5,24	5,25	5,67	6,0
No bibliotekāro darbinieku skaita % bibliotekāri ar bibliotekāro izglītību	44	46	47	47	47	47,5	48

4. attēls

*2023. gadā tiek izmantota jauna, paplašināta virtuālā apmeklējuma uzskaite, paplašināta izsnieguma uzskaite (t.sk. digitālie resursi) (saskaņā ar LVS ISO 2789:2023 Starptautiskā bibliotēku statistika).

Latvijas bibliotēku 2023. gada darbs

Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijas 2023.–2027. un IFLA attīstības tendenču ietvarā

1. Bibliotēku interešu pārstāvniecība

Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijas 2023.–2027. I stratēģiskā mērķa “veicināt bibliotēku nozares ilgtspēju” 1. rīcības virziens ir “Bibliotēku darbības normatīvā un praktiskā nodrošinājuma pilnveide”. Tā uzdevumu vidū ir 1.2. “**sekmēt motivējoša un attīstību veicinoša bibliotēku darbības finansējuma nodrošināšanu**”, 1.4. – “nostiprināt Latvijas Nacionālo bibliotēku kā nozares attīstības virzītājas, kvalitātes standartu un mūsdienu tehnoloģiju sasniegumu ieviešanas nozarē lomu” un 1.5. – “nodrošināt Latvijas bibliotēku nozares interešu pārstāvniecību nacionālā un starptautiskā mērogā, tai skaitā, spēcinošot arī nozares nevalstiskās organizācijas”. Ar interešu pārstāvniecību saistīts arī II stratēģiskais mērķis “veicināt bibliotēku speciālistu ataudzi un profesionālo izaugsmi”.

Bibliotēku interešu pārstāvniecība Eiropā

Sabiedrībai saskaroties ar globāliem izaicinājumiem, pieaug gan bibliotēku nozīme demokrātiskos procesos, gan interešu pārstāvības svars starptautiskā vidē, īpaši Eiropas valstīs.

2024. gada sākumā noslēdzās pirmais trīs gadu termiņš Latvijas pārstāvniecībai **Eiropas Bibliotēku, informācijas un dokumentācijas asociāciju biroja (EBLIDA) izpildkomitejā**. Latvijas Bibliotekāru biedrība (LBB) kā pilntiesīgs EBLIDA biedrs šim darbam bija deleģējusi LNB AD direktori Katrīnu Kukaini. EBLIDA ir neatkarīga Eiropas bibliotēku, informācijas, dokumentācijas un arhīvu asociāciju un institūciju organizācija, kas apvieno 126 biedrus no 32 Eiropas valstīm, kopā ap 65 000 bibliotēku.

“Bibliotēkas ir demokrātijas un kultūras pieejamības vietas. Ir fantastiski domāt par šo pakalpojumu un saprast, ka mums ir dota brīva piekļuve gandrīz jebkuram izdotam tekstam tikai tāpēc vien, ka esam pilsoņi; mums ir patiešām paveicies, jo tas ir skaists vēstījums.”

– itāliešu rakstnieks Džākomo Macariols (“Mans brālis ķer dinosaurus”) intervijā “Literatūras ceļvedis jautā”

2023. gada nozīmīgākais darbs, kurā pienesumu deva arī Latvijas pārstāvji, bija **Eiropas Padomes Ministru komitejas leteikuma CM/Rec(2023)3 dalībvalstīm par bibliotēku likumdošanu un politiku Eiropā** pieņemšana Eiropas Padomē 2023. gada 23. aprīlī. Līdz ar leteikumu pieņemtās vadlīnijas sniedz politikas plānotājiem, nozares vadošajiem ekspertiem un normatīvā regulējuma izstrādātājiem pamattēzes likumdošanai un politikai, lai nodrošinātu nacionālā līmenī mūsdienu un dzīvotspējīgu bibliotēku tīklu. Gan šie, gan citi sasniegumi 2023. gada aprīlī tika apspriesti 31. EBLIDA konferencē “Kam no bibliotēku spēka bail?” Luksemburgas Nacionālajā bibliotēkā. Vairāk

kā 120 dalībnieki no 25 valstīm, tai skaitā Latvijas, pulcējās vairākās konferences paneļdiskusijās un semināros par demokrātiju, bibliotēku nozīmību, bibliotēku nozares politiku, Eiropas bibliotēku nākotni un ES finansējumu. Vienu no *EBLIDA* un tās partneru īstenotajiem projektiem 2023. gada 28. martā izdevās sarīkot arī Latvijā. Tā bija starptautiska darbnīca bibliotēkām un pašvaldībām **“Dariet to, izmantojot Eiropas programmas!”**, kurā piedalījās 20 Latvijas publisko bibliotēku pārstāvji un 20 attiecīgo pašvaldību pārstāvji. Darbnīca Latvijā tapa sadarbībā ar LNB, Latvijas Republikas Kultūras ministriju un LBB un bija pirmā no vairāku lokālo darbnīcu sērijas dažādās Eiropas valstīs, kuras *EBLIDA* rīkoja **ERASMUS+ projekta “Pavērt iespējas publiskām bibliotēkām”** ietvaros. *EBLIDA* partneri šajā projektā ir organizācija *PL2030* un Kultūras un izglītības asociācija (*PiNA*).

“Šobrīd, kad sabiedrībā tik daudz runājam par lasītprasmi, emocionālo inteliģenci, jauniešu brīvā laika pavadīšanu un vienlaikus – par bibliotēku slēgšanu, ir redzams, ka valstī nav viennozīmīgas izpratnes par to, cik daudz bibliotēkas var dot. Joprojām dzīvs ir stereotips, ka bibliotēka ir tikai grāmatu izsniegšanas punkts.”

– Agita Zariņa-Stūre, pedagoģe, politiķe un 14. Saeimas deputāte intervijā “Iepazīstam bibliotēku draugus” Latvijas Bibliotēku portālam

Pirmo reizi **Eiropas Savienības darba plānā kultūras jomā**

2023.–2026. gadam tika iekļauts atsevišķs mērķis attiecībā uz bibliotēku attīstību. Bibliotēkas ir atzītas kā mierīgas un drošas vides nodrošinātāji neaizsargātiem cilvēkiem un ir izcelta to loma Eiropas demokrātiskajā, sociālajā, kultūras un izglītības vidē. Šī darba plāna pieņemšana paredz aizraujošu un novatorisku ceļu bibliotēku iesaistīšanai valsts un Eiropas līmenī. Aktivitāte nosaukta “Būvējot tiltus: stiprināt bibliotēku daudzveidīgās lomas kā vērtēju kultūrai, prasmēm un Eiropas vērtībām”. Kā darba metode izvēlēta atklātās koordinācijas metodes (AKM) grupa, kurā ir dalībvalstu eksperti. AKM ir ES politikas veidošanas process jeb regulatīvs instruments, ko oficiāli ierosināja Lisabonas Eiropadome 2000. gadā. AKM rezultāts nav ES tiesību akti, bet gan pārvaldības metode, kuras mērķis ir izplatīt labāko praksi un panākt kopsaucēju ES politikas jomās, kuras ir daļēji vai pilnīgi dalībvalstu kompetencē. AKM strādās pie dažādiem jautājumiem: kādai mūsdienās jābūt publiskajai bibliotēkai Eiropas Savienībā; kāda ir to nākotne; kāpēc līdz šim nav izvērtēts to ieguldījums dažādās politikās; kādi resursi ir nepieciešami, lai arvien vairāk bibliotēku iesaistītos un pildītu savas jaunās lomas sabiedrībai; kāda ir bibliotekāra profesijas nākotne un kā vairoto pašu bibliotekāru lepnumu par savu darbu.

Bibliotēku aizstāvību no lokālam līdz starptautiskam līmenim ceļ paši bibliotekāri. Te kā svarīgs sasniegums un potenciāls ieguldījums bibliotēkas aizstāvības darbā minams Valmieras bibliotēkas direktores vietnieces metodiskajā darbā Olgas Kronbergas pasaules mēroga konkursa kārtā iegūtā iespēja piedalīties *IFLA* treneru apmācības kursā “Bibliotēkas pakalpojumu ietekmes mērīšana, novērtēšana un demonstrēšana”. 2024. gadā pēc kursa materiāliem plānots organizēt zināšanu nodošanu bibliotekāru auditorijai.

Viena no bibliotēku galvenajām funkcijām jau izsenis ir bijusi lasīšanas veicināšana. Pārskata gadā šī loma ieguva jaunu svaru, tā bibliotēkām nonākot uz valstiski nozīmīga uzdevuma izpildes kartes. Pārskata gadā tika fiksēta satraucoša tendence – lasīšanas līmeņa krišanās. 2023. gadā tika publicēti Ekonomiskās sadarbības un attīstības organi-

zācijas (*Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD*) Starptautiskās skolēnu novērtēšanas programmas **PISA 2022** (*Programme for International Student Assessment*) pirmie rezultāti. Pētījums parāda, ka Latvijā skolēnu sasniegumi Rīgā un pilsētās arvien ir ievērojami labāki par viņu vienaudžu sasniegumiem lauku skolās, turklāt vislabākie sasniegumi ir valsts ģimnāzijās, tām seko ģimnāzijas, vājāki sasniegumi ir vidusskolās un vēl sliktāki – pamatskolās. Skolēnu sasniegums lasīšanā ar katru pētījumu krītas. Latvijas skolēnu skaits ar augstiem sasniegumiem lasīšanā ir 4,2%, kas ir mazāk nekā vidēji OECD valstīs (7,2%). Salīdzinot ar 2009. gada pētījumu, kad lasīšana bija galvenā satura joma, šis Latvijas skolēnu snieguma rādītājs praktiski nav mainījies (4%).

Starptautiskās lasītprasmes novērtēšanas pētījuma **"PIRLS 2021"** (*Progress in International Reading Literacy Study*) rezultāti liecina, ka pasliktinājusies Latvijas skolēnu lasītprasme, 6% ceturtklasnieku lasīšanas līmenis nerasniedz zemāko pakāpi. Pētījumā tiek mērīts tas, kā skolēni saprot izlasīto. Latvijas skolēnu vidējie sasniegumi lasītprasmē ir 528 punkti (23. vieta pētījuma 56 dalībvalstu sarakstā), kas ir augstāk par "PIRLS 2021" pētījuma dalībvalstu vidējiem sasniegumiem un tajā pašā laikā zemāk par Latvijas rezultātiem iepriekšējā pētījuma ciklā. Pētījuma dati atklāj, ka 2021. gadā meiteņu un zēnu lasītprasmes sasniegumu starpība ir vislielākā, kāda Latvijas skolēniem līdz šim bijusi PIRLS lasītprasmes pētījumos.

PISA un PIRLS pētījuma rezultāti nav iepriecinoši ne tikai Latvijā, bet visā pasaulē. Reaģējot uz to, ka pasliktinās skolēnu lasītprasme, un to, cik lasīšana un tekstpratība ir svarīga, 2023. gada oktobrī Frankfurtes grāmatu gadatirgū tika parakstīts **Lubļanas manifesti** par augstākā līmeņa lasītprasmes svarīgo lomu.

Bibliotēkas dara nenovērtējamu un svarīgu darbu, lai veicinātu lasīšanas veicināšanu. Valsts mēroga lasīšanas veicināšanas programmās (**"Bērnu, jauniešu un vecāku žūrija"**, **"Skaļās lasīšanas sacensības"**) katru gadu iesaistās vairāki desmiti tūkstoši lasītāju. Sadarbībā ar LNB Atbalsta biedrību, publiskajās bibliotēkās tiek īstenotas **"Grāmatu starts"** aktivitātes 3–4 gadus veciem bērniem. Arī lokālās lasīšanas veicināšanas aktivitātes skolu un publiskajās bibliotēkās aktīvi norisinās un bibliotekāri arvien izdomā aizraujošas lasīšanas veicināšanas aktivitātes.

Pēctecība lasīšanas veicināšanas aktivitātēs ir nodrošinājusi iespēju nepārtraukti iesaistīties tajās un vairojot lasītpraksi.

2023. gadā no 6. līdz 8. oktobrim notika **Siguldas bērnu un jauniešu literatūras festivāls** – pirmais bērnu un jauniešu literatūras festivāls Latvijā. Festivālā programma tika veidota ar mērķi iepazīstināt ar literatūras dažādajām šķautnēm – autori, ilustrācija, teātris, multimediji. Apmeklētājiem tika piedāvātas sarunas un darbnīcas ar autoriem no Latvijas, Lietuvas, Igaunijas un Norvēģijas, ilustrāciju izstādes, teātra izrādes, multimediju pastaiga, nepublicēto darbu lasījumi, grāmatizdevēju jaunāko grāmatu prezentācijas u.c.

Tukums iekļauts Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, UNESCO) Radošo pilsētu tīklā kā Literatūras pilsēta. **Tukums ir pirmā Latvijas pilsēta**, ko UNESCO starptautiskā komiteja iekļāvusi UNESCO Radošo pilsētu tīklā, pārstāvot literatūras jomu. Tukuma bibliotēka iesaistās šī "titula" popularizēšanā un pasākumu atbalstīšanā, lai turpmāk Tukums kā Literatūras pilsēta varētu godam nest tam piešķirto nosaukumu.

Bibliotēku interešu pārstāvniecība nacionālā līmenī

Ilgspējīga, mērķtiecīga un uz attīstību vadīta nozare ir iezīmēta Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijā 2023.–2027., kur bibliotēku pārstāvniecības nodrošināšana un atbalsts ir viens no uzdevumiem. To var darīt organizācijas, valsts un nevalstiskas institūcijas, viedokļu līderi, katra bibliotēka pati, kopiena. Lai to izdarītu kvalitatīvi, ticami un pierādījumos balstītos faktos nozarei kā atbalsts kalpo starptautiskie standarti, kas vienlaikus ir arī profesionāla un ticama atsauce. Paralēli kultūras un sociālajām vērtībām pierādījumos balstītu datu nozīme bibliotēku vērtēšanā kļūst īpaši svarīga, jo tā kalpo kā būtisks rīks, lai izprastu un reaģētu uz mainīgajām lietotāju vajadzībām, tehnoloģiskajiem sasniegumiem, resursu izmaiņām un dibinātāja prasītā darba novērtējumu un sekotu līdzī attīstības dinamikai. Standartu un starptautiskas pieredzes pārņemšana 2023. gadā ir notikusi vairākos aspektos.

Akadēmisko bibliotēku atbalstam 2023. gadā LNB BAC sadarbībā ar IFLA organizēja profesionālās pilnveides programmu **Ietekmes plānošana un novērtēšana akadēmiskajām bibliotēkām** (14 akadēmiskās stundas), kuras ietvaros notika lekcijas un praktiskās nodarbības. Programmu izstrādāja un vadīja Kristīne Pabērza-Ramiresa, kura pārstāv IFLA. Lekcijās tika apskatītas šādas tēmas: ietekmes plānošana un demonstrēšana, kopienų vajadzību izpēte, bibliotēkas darbības novērtēšana, iznākumu un ietekmes izvērtēšana, kā arī datu izmantošana stāstniecībā, lai efektīvi pārstāvētu bibliotēku intereses. Pēc mācībām LNB Kompetenču centra apliecības saņēma 19 akadēmisko bibliotēku pārstāvji. Kopējā programmas novērtēšanā ieteikuma indekss bija 58 (*Net Promoter Score*).

"Es pat negribētu lietot vārdus "interesu aizstāvība", drīzāk – "viedokļa pārstāvēšana", jo aizstāvimai normālā gadījumā nevajadzētu būt aktuālai, bet vienmēr ir svarīgi, lai viedoklis tiktu padarīts dzirdams."

– Gints Kaminskis, Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdis intervijā "Iepazīstam bibliotēku draugus" Latvijas Bibliotēku portālam

Publisko bibliotēku atbalstam LNB BAC piedāvāja tiešsaistes darbnīcu "Bibliotēku darbības un ietekmes novērtēšana". Darbnīcas uzdevums bija iepazīties, testēt un apskatīt rīkus un metodes, kuri palīdz bibliotēkām veikt šo vērtēšanas darbu kvalitatīvi un atbilstoši starptautiskām vadlīnijām. Galvenokārt tika apskatīti divi starptautiski standarti: "LVS ISO 11620:2019 Informācija un dokumentācija. Bibliotēku snieguma rādītāji" un "LVS ISO 16439:2022 Informācija un dokumentācija. Metodes un procedūras bibliotēku ietekmes novērtēšanai".

Savukārt LNB, īstenojot savas attīstības stratēģijas 2019.–2023. noslēdzošo gadu, tika izstrādāta un apstiprināta jaunā LNB attīstības un darbības stratēģija 2024.–2028. gadam.

Jaunā perioda attīstības un darbības stratēģijas izstrādes laikā 2023. gadā LNB īstenoja kompleksu pētījumu. Idejas un pētījuma virzība attiecībā uz bibliotēku ietekmes mērīšanu tika balstīta uz starptautisko standartu nacionālajām bibliotēkām (LVS ISO 21248:2023 Informācija un dokumentācija. Kvalitātes novērtējums nacionālajām bibliotēkām). Kopumā LNB pētījumā tika veiktas četras aptaujas, kuru mērķis bija iegūt informāciju jaunā perioda darbības plānošanai: SKDS Latvijas iedzīvotāju LNB pakalpojumu izmantošanas aptauja, reģistrēto LNB lasītāju aptauja, tūristu aptauja, LNB darbinieku apmierinātības un iesaistes aptauja. Pirmo reizi LNB lūdza saviem lasītājiem norādīt skalā no 0–10, cik lielā mērā ieteiktu LNB apmeklēt citiem, tādējādi iegūstot augsto ieteikuma indeksu 72. Viens no LNB lasītāju aptaujas mērķiem bija noskaidrot lietotāju viedokli par LNB vērtību, kultūras un sociālo ietekmi, kā arī par LNB sniegtajiem pakalpojumiem. Rezultāti rāda, ka lielākais vairums respondentu pilnībā piekrīt, ka LNB ir brīva un bezmaksas pieeja zināšanām un gandrīz puse no aptaujātajiem norāda, ka LNB piedāvā pakalpojumus, kas ilgtermiņā uzlabo iedzīvotāju dzīves kvalitāti.

LNB BAC komanda pārskatā gadā sagatavojuši 5 nozares starptautisko organizāciju ieteikumu, standartu un vadlīniju tulkojumus latviešu valodā: [IFLA "Ziņojuma par attīstības tendencēm" 2022. gada atjauninājumu, Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikuma CM/Rec\(2023\)3 dalībvalstīm par bibliotēku likumdošanu un politiku Eiropā tulkojums latviešu valodā, YALSA izdevumu "Bibliotēku darbinieku kompetences pakalpojumu sniegšanā jauniešiem", IFLA Skolu bibliotēku manifestu un standartu "LVS ISO 21110:2023 Gatavība un reaģēšana ārkārtas situācijās"](#).

Turpinājusies Latvijas Bibliotēku portāla www.biblioteka.lv saturiskā izaugsme, īpašu uzmanību pievēršot oriģinālmateriālu gatavošanai un nozares aktuālo jautājumu akcentēšanai. Izveidota turpinājumizdevuma "Literatūras ceļvedis" elektroniskā versija www.literaturascelvedis.lv.

Piedaloties 4501 dalībniekam, noorganizēti 52 dažāda formāta un tematiskās ievirzes profesionālās pilnveides pasākumi, t. sk. konferences – "Literatūras zināšanas mūsdienīgam bibliotekāram" un "Terminoloģija un standartizācija: saskarpunkti informācijas un dokumentācijas jomā", neformālās kompetenču pilnveides programma "Medijpratības meistari", semināri, sanāksmes un izglītojošās norises. Visa gada garumā tika veiktas norišu ietekmes novērtējuma aptaujas. BAC organizēto pasākumu ieteikumu indekss ir augsts NPS=68.

Lai uzzinātu vairāk par skolu bibliotekāru darbu 2023. gadā, aicinām iepazīties ar apkopojumu, kuru var lasīt [Latvijas Bibliotēku portālā](#). Apkopojums ir tapis, pateicoties skolu bibliotekāru atsaucībai aizpildīt tiešsaistes anketas, kuras kopš 2019. gada veido un apkopo LNB BAC. Tiešsaistes anketas palīdz organizēt skolu bibliotekāru seminārus. 2023. gadā [seminārs](#) norisinājās Jūrmalā. Pārskata gadā tika latviskots [IFLA Skolu bibliotēku manifests](#).

Bibliotēku interešu pārstāvēniecība reģionālā līmenī

2023. gada IFLA ziņojumā par attīstības tendencēm izceltas vairākas negatīvas nozares attīstības tendences, lai pievērstu uzmanību, aicinātu reaģēt un laikus novērstu sliktāko scenāriju piepildīšanos. Divas no tendencēm iezīmē, ka **“Bibliotēkas arvien vairāk tiek uzskatītas par nebūtiskām mainīgajā pasaulē”** un **“Daudzās valstīs tiek samazināti valsts izdevumi un līdz ar to arī investīciju iespējas”**, abas no kurām izceļ bibliotēku interešu pārstāvēniecības lielo lomu – gan starptautiskā, gan nacionālā un arī reģionālā līmenī, kur īpaši svarīga ir vietējo kopienu balss un atbalsts, iestājoties par savām bibliotēkām.

Saistībā ar pašvaldību budžetu samazinājumiem un citiem jautājumiem, Latvijā turpina samazināties bibliotēku skaits. Pārskata gadā reorganizētas 42 bibliotēkas. Atsevišķos gadījumos lēmumu pieņemšana notikusi publiski pamanāmāk, iesaistoties LNB, LBP, reģiona galvenajai bibliotēkai, vietējai lasītāju kopienai un medijiem.

LNB un LBP iesaistījās Limbažu bibliotēkas audita ziņojuma ieteikumu ieviešanā. Saldus novada bibliotēkas struktūrvienība – Cieceres pagasta Emburgas bibliotēka – pārskata gadā tika likvidēta ar nosacījumu, ka arī turpmāk pagasta iedzīvotājiem tiks nodrošināti bibliotekārie pakalpojumi, tai skaitā – iedzīvotāju apkalpošana mājās. Šāda veida piemēri ir vairāki.

Tomēr ne vienmēr plānoto bibliotēkas slēgšanu īsteno, liela nozīme lēmuma pieņemšanai ir Reģiona galvenās bibliotēkas nostājai, vietējās kopienas ietekmei un viedoklim. 2023. gada martā Preiļu novada pašvaldības domes sēdē izskanēja lēmums par Līču un Rušonas bibliotēku slēgšanu. Operatīvi reaģējot uz šo lēmumu, Rušonas bibliotēkā tika organizēta pašvaldības pārstāvju tikšanās ar iedzīvotājiem. Uz tikšanos bija ieradušies daudzi lasītāji, kuriem šis lēmums bija sāpīgs un neizprotams. *“Bērni ir mūsu nākotne, ja mēs veram tagadnei durvis ciet, tad nākotne Latvijai nevar būt labāka nekā šodien. (..) Rušona ir lielākais pagasts Preiļu novadā, un iedzīvotāju skaits nav mazs, tad kāpēc mums jāsāk jauns ceļš uz nekuriem (..). Ticēsim, cerēsim, ka mūs kāds uzklausīs un neļaus vērt durvis ciet, bet mēģinās vērt tikai jaunas durvis klāt!”* teica iedzīvotāji, uzrunājot savu pašvaldību. Pateicoties vietējo iedzīvotāju aktīvai iesaistei, Rušonas bibliotēka netika slēgta, jo tika savākti vietējo iedzīvotāju paraksti un noorganizēta vietējo iedzīvotāju tikšanās ar Preiļu novada domes un pašvaldības darbiniekiem. Par Līču bibliotēkas saglabāšanu tika vākti iedzīvotāju paraksti, bet, pamatojoties uz to, ka bibliotēkas klātienas apmeklējums ikdienā bija zems un 2,5 kilometru attālumā no Līčiem iedzīvotājiem ir pieejami Preiļu Galvenās bibliotēkas pakalpojumi, bibliotēka tika likvidēta.

“Mums jāpalīdz kopienām veidot izpratni par vērtību, kas tām pieder, un paust gatavību to aizstāvēt.” – IFLA Ziņojums par attīstības tendencēm: 2023. gada atjauninājums

“Galvenais darbā ar kopienām ir bibliotēku interešu aizstāvība, jo bez tās mēs nevaram iztikt.” – IFLA Ziņojums par attīstības tendencēm: 2023. gada atjauninājums

“Vislabāk par bibliotēkām spēj iestāties to lasītāji.” – Gulbenes reģiona bibliotēku darba pārskats

Bibliotēku personāla kompetences un kapacitātes celšana

Latvijas bibliotēku kopējais personāla skaits ir 3 301 darbinieks. No tiem 2 816 ir bibliotekārie darbinieki (83% no visiem darbiniekiem). Bibliotēku kopējais personāls ir samazinājies par 1,8%. Bibliotekāro darbinieku īpatsvars saglabājas vecuma grupā +50 (34,8%) un +60 (28,5) un pārsvarā bibliotekārie darbinieki ir sievietes (96%). Diemžēl prasības un vajadzības pēc darbiniekiem nepieciešamajām kompetencēm un zināšanām pieaug straujāk kā atalgojums.

Kopumā bibliotēkās strādā 47,5% bibliotekāro darbinieku ar bibliotekāro izglītību.

Bibliotekāro izglītību % sadalījums bibliotekāro darbinieku vidū:

ar maģistra grādu = 28%

bakalaura grāds = 16%

augstākā izglītība (līdz 1993. gadam) = 6%

II kvalifikācijas līmenis / 4. LKI (Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūra) līmenis = 34%

1. līmeņa profesionālā augstākā jeb koledžas izglītība = 17%

Snieguma rādītāji:				
	2020	2021	2022	2023
Vidēji izsniegto dokumentu skaits uz vienu bibliotekāro darbinieku (informācijas vienības gadā)	7328	7736	7417	10 586
Vidēji aktīvo lietotāju skaits uz vienu bibliotekāro darbinieku	250	323	254	267

Būtiska ir bibliotekāro darbinieku interešu pārstāvēšana, profesionalitātes celšana, darbinieku labbūtība un profesijas prestiža vairošana. *IFLA* ziņojumā tiek iezīmēta problemātika, ka **“Bibliotēku un informācijas jomas darbinieki tiek uzskatīti par palīgiem, nevis pilntiesīgiem attīstības veicinātājiem”**, kā arī piedāvāts iespējama risinājums, lai šādu situāciju nepieļautu vai novērstu. Ziņojumā uzsvērts, cik svarīgi, lai bibliotekāri būtu proaktīvi, lai pārliecinoši un neatlaidīgi skaidrotu sava darba nozīmi. *“Mums ir jācīnās pret noliedzšo attieksmi mūsu profesijā. Bibliotekāriem vajadzētu uzsvērt nepārtrauktas mācīšanās un profesionālās pilnveides nozīmi, un saņemt resursus šim nolūkam.”*

LNB ir viena no lielākajām kultūras iestādēm Latvijā. Arī darbinieku skaita ziņā – 377 amata vietas. Nodrošinot LNB daudzpusīgo funkciju un darbības virzienu realizāciju, amatu un profesiju ziņā LNB ir ļoti daudzveidīga, vairākos gadījumos unikāla un nesalīdzināma. Tomēr arī 2023. gadā ir turpinājusies tendence palielināties personāla mainībai. Secinājums – atrast labus un prasībām atbilstošus darbiniekus kļūst aizvien grūtāk. Lai noskaidrotu faktorus, kas ietekmē LNB darbinieku apmierinātību un iesaisti LNB darbā, tika veikta darbinieku aptauja, tādejādi uzzinot tās vajadzības, kas būtu jāņem vērā LNB misijas, vērtību un vīzijas īstenošanā. Izvērtējot iegūtos rezultātus, LNB vadība ņēma vērā izteiktākās tendences. Kopumā LNB darbinieki ir ar augstu iesaistīšanās līmeni un ir lepi strādāt LNB.

Pārskata gadā bibliotēkās tiek domāts par darbinieku labbūtību. Viens no interesantiem veidiem, kā to stiprināt, ir supervīzijas. 2022. gadā tika uzsāktas un 2023. gadā noslēgtas supervīzijas Valmieras bibliotēkas vadības grupai, savukārt 2023. gadā supervīzijas grupās tika nodrošinātas visiem Valmieras bibliotēkas darbiniekiem, izņemot administrāciju. 2024. gadā plānota supervīzija grupās daļai Valmieras bibliotēkas filiālbibliotēku darbiniekiem. Drošā, iekļaujošā un konfidencialā vidē darbinieki runāja par jautājumiem, kas svarīgi, lai uzlabotu savu profesionālo efektivitāti un darba vietā veidotu labu mikroklīmatu. Grupas supervīzija ir lielisks atbalsta process nozaru asociāciju speciālistu grupām, lai risinātu ar darbu saistītus jautājumus, kas svarīgi visiem grupas dalībniekiem, mācītos cits no cita pieredzes, pilnveidotu savu un kopējo nozares speciālistu profesionalitāti.

“Ar kopīgu rīcību un interešu aizstāvību, veicinot profesionalitātes un pārstāvības kultūru mūsu profesijā, mēs varam paaugstināt bibliotēku un informācijas nozares darbinieku statusu visā pasaulē.” – IFLA Ziņojums par attīstības tendencēm: 2023. gada atjauninājums

Lai turpinātu uzlabot apkalpošanas kvalitāti un visiem apkalpošanas darbiniekiem būtu vienāds skatījums uz klientu apkalpošanu, Valmieras bibliotēkā tika rīkoti apkalpošanas treniņi. Katrā apkalpošanas trenīnā nodaļu vadītājas un Vidzemes Augstskolas direktore sagatavoja programmu ar praktiskiem uzdevumiem, diskusijām, situāciju izspēlēm, kuru laikā tika apspriestas dažādas apkalpošanas situācijas, labotas kļūdas, veidoti ierosinājumi kvalitatīvākai klientu apkalpošanai. Vienā no apkalpošanas treniņiem tika aplūkots temats par bibliotēkas fizisko dalījumu pa stāviem. Tika veikti kopīgi ierosinājumi un izspēlēti varianti, kā apkalpot klientu, pārlietu daudz nesūtot viņu no vienas bibliotēkas daļas uz otru.

2. Krājums

Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijas 2023.–2027. I stratēģiskā mērķa “veicināt bibliotēku nozares ilgtspēju” 1. rīcības virziens ir “Bibliotēku darbības normatīvā un praktiskā nodrošinājuma pilnveide”. Tā uzdevumu vidū ir 1.3. – **“pilnveidot bibliotēku informācijas sistēmas, t. sk. veicot priekšdarbus un integrāciju ar digitālā kultūras mantojuma datu ekosistēmu”**. 2. rīcības virziens ir “Ilgtspējīgas krājuma un datu pārvaldības attīstīšana”, kura uzdevumi ir 2.1. – **“saglabāt un attīstīt nacionālo krājumu, t. sk. nodrošināt mērķtiecīgu krājuma digitalizāciju un digitāli radītā krājuma veidošanu”**, 2.2. – **“veidot datus un izpratni par datiem kā nacionālā krājuma pievienoto vērtību un nacionālā kultūras mantojuma ekosistēmas daļu”** un 2.3. – **“veidot GLAM (galerijas, bibliotēkas, arhīvi, muzeji) sektora sadarbību koordinētai krājumu un datu pārvaldībai”**.

“Svarīgi nepieļaut, lai bibliotēkas, kas tik ilgi bijušas vārti uz plašāku pasauli, tiek uzskatītas par strupceļu, jo aizpilda arvien mazāku daļu (relatīvā izteiksmē) no plašās informācijas telpas.” – IFLA Ziņojums par attīstības tendencēm: 2023. gada atjauninājums

LNB attīstības un darbības stratēģijas 2024.–2028. I stratēģiskais virziens ir “Krājums”. Tā mērķis skan tā: **“Mums ir un būs unikāls, daudzveidīgs un sabiedrībai pieejams bibliotēkas krājums”**.

LNB krājums digitālajā laikmetā

LNB krājums kā vienots veselums – daudzveidīgs un sabiedrībai viegli pieejams, pateicoties kvalitatīvai informācijai par krājumu un veiksmīgi izmantotām tehnoloģiskajām iespējām.

2023. gada 26. oktobrī atklāta Digitālā bibliotēka, un tajā pieejams saturs no vairāk nekā 500 partneru krājumiem un kolekcijām no Latvijas un pasaules, kopumā aptverot vairāk nekā 3,8 miljonu digitālo vienību. *“Vislielākais lepnums ir par to, ka Digitālā bibliotēka izskatās tieši tāda, kādu mēs to izsapņojām,”* **intervijā Bibliotēku portālam** stāsta Karīna Bandere, LNB Digitālās attīstības departamenta direktore. *“Tā patiešām ir šī vienotā kultūras telpa ar digitāliem artefaktiem un iespēju cilvēkiem pilnveidot savas kompetences, gan mācoties un apgūstot digitalizācijas vadlīnijas, gan iepazīstot izglītojošus stāstus par digitālajiem artefaktiem un iepazīstoties ar vērtīgiem digitālajiem resursiem, kādi ir tapuši. Viss vienkopus!”*

2023. gadā **Nacionālās enciklopēdijas** elektroniskajai versijai apritēja pieci gadi. Šajā laika posmā kopējais vietnes skatījumu skaits ir teju 10 miljoni. Visvairāk apmeklēts šķirklis par eposu “Lāčplēsis” ar vairāk nekā 70 tūkstošiem skatījumu. Savukārt populārākās tēmas ir literatūra, mūzika un vēsture. Tīmekļvietnē enciklopedija.lv publicēti ap 900 šķirklī un pirmajos piecos gados virtuālās enciklopēdijas saturs ir pieaudzis vairāk nekā četras reizes, sasniedzot ap 4200 šķirkljus.

Salīdzinājumā ar 2022. gadu, LNB digitālā un fiziskā krājuma izsniegums 2023. gadā turpina pieaugt. Izsniegumu ietekmē gan LNB darba laiks, gan alternatīvu informācijas avotu pieejamība – digitālie resursi abonētajās datubāzēs un atvērtās piekļuves resursos, digitālajās kolekcijās un Digitālajā bibliotēkā. Fiziskā krājuma izsniegumā dominē sociālās, lietišķās un juridiskās zinātnes.

Kopkatalogā savus krājumus atspoguļo 11 Latvijas valsts nozīmes zinātniskās bibliotēkas, kuru kopējais devums 2023. gadā – 42 694 ieraksti. Nemainīgi datubāzes lielākā papildinātāja ir LNB, kas 2023. gadā kopumā izveidojusi 32 795 ierakstus jeb 77% no visa ierakstu skaita.

Arī 2023. gadā tika papildināta īpašā Ukrainas grāmatu kolekcija – *Українська книжкова полиця/ Ukrainas grāmatu plaukts*, kas izvietota Uzziņu informācijas centrā un kuras kodolu veido 2022. gada oktobrī starptautiskā projekta ietvaros saņemtais ukraiņu grāmatu dāvinājums (projekta patronese Ukrainas pirmā lēdija Olena Zelenska). 2023. gadā tika iegādātas ap 40 Ukrainā pēdējos gados izdotas grāmatas ukraiņu un angļu valodā par Ukrainas vēsturi, kultūru, aktuālajiem kara notikumiem, arī daiļliteratūra. Kolekciju visa gada garumā papildināja arī atsevišķi dāvinājumi.

Akadēmisko bibliotēku krājums – uzsvars uz e-resursiem

“Mērķis ir attīstīt akadēmiskās bibliotēkas kā izglītību un zinātnei atbalstošus informācijas un pakalpojumu centrus,” rakstīts Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijas 2023.–2027. 7. rīcības virzienā. **“Paralēli analogajam krājumam nepieciešams turpināt palielināt e-resursu īpatsvaru krājumā.”**

Akadēmiskās bibliotēkas turpina nostiprināties kā izglītības un zinātnes informācijas un pakalpojumu sniegšanas centri, kuru darbība vērsta uz bibliotēku resursu un pakalpojumu integrāciju akadēmiskajā un pētniecības vidē, nodrošinot piekļuvi resursiem nacionālā un starptautiskā mērogā. Līdz ar to augstskolu un koledžu bibliotēku uzmanības centrā nemainīgi ir informacionālais atbalsts mācībspēkiem un studentiem studiju un pētniecības darbos, ietverot studiju procesa nodrošināšanu ar kvalitatīviem informācijas resursiem visās studiju programmās. Īpaša uzmanība tiek pievērsta jaunu e-resursu abonēšanai – piemēram, Valsts policijas koledžas bibliotēka 2023. gadā uzsāka abonēt juridisko pētījumu datubāzi *“HeinOnline”*, bet Rīgas Celtniecības koledžas bibliotēka (kopš 2024. gada 1. jūlija - Rīgas Būvniecības koledžas bibliotēka) – *Taylor&Francis* e-grāmatu kolekciju. Savukārt RSU bibliotēka abonējusi jaunus resursus pētniecībai – *“SAGE Research Methods Core”*, video kolekcijas *“Practical Research and Academic Skills”*.

Būtiskas izglītojošas aktivitātes veiktas, lai studenti pilnveidotu izpratni par bibliotēku pakalpojumu lomu kvalitatīva un pilnvērtīga studiju procesa nodrošināšanā, galveno uzmanību koncentrējot uz informācijas ieguves daudzveidību, kā arī datubāzu pieejamību un izmantošanu. Mācību nodarbības gan klātienē, gan tiešsaistē organizētas dažādām mērķauditorijām – 1. kursa studentiem un padziļinātas nodarbības vecāko kursu studentiem, maģistrantiem, doktorantiem un pētniekiem. Tēmu padziļinātai apguvei sagatavoti izglītojoši materiāli, kas iekļauti attiecīgās mācību iestādes mācību vidē. Piemēram, Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitātes (LBTU) Fundamentālās bibliotēkas e-studiju sistēmā pieejamas šādas prezentācijas: *“LBTU bibliotēka. Katalogi. E-žurnāli un e-grāmatas”*, *“Informācijas meklēšana datubāzēs. Bibliogrāfijas un atsauču veidošanas rīki”*. Bibliotēku darbinieki aktīvi iesaistās arī studiju kursu izstrādē un vadīšanā. Valsts policijas koledžas bibliotēka un Rīgas Celtniecības koledžas bibliotēka turpinājušas sadarbību ar LNB, piedāvājot studentiem piedalīties nodarbībās *“Informācijas meklēšana LNB resursos”*.

Akadēmiskās bibliotēkas turpina atbalstīt un veicināt pētniecisko rezultātu publicēšanu un pieejamību atvērtā piekļuvē, kā arī atbalstīt atvērtās zinātnes un atvērtās izglītības iniciatīvu. Mainoties akadēmisko bibliotēku lasītāju paradumiem, bibliotēkas lietotājiem ir svarīgi piekļūt bibliotēkas resursiem, arī atrodoties ārpus bibliotēkas telpām. Lai nodrošinātu attālināto piekļuvi mācību materiāliem un citiem brīvpiekļuves informācijas resursiem, bibliotēkas ievieto tos mācību vidē *Moodle*. Akadēmiskās bibliotēkas atbildīgas arī par augstskolas pasniedzēju publikāciju apkopošanu un atvērtā piekļuvē pieejamo rakstu, studentu bakalauru un noslēguma darbu publicēšanu *DSpace* portālā, veikta atvērtās piekļuves repozitorija administrēšana (Latvijas Universitātes (LU) Bibliotēka, RTU bibliotēka u.c.).

Aizvien populārāki lietotāju vidū kļuvuši akadēmisko bibliotēku organizētie tīmekļsemināri. Kā atzīst LU Bibliotēka, īpašu atsaucību guvuši LU Bibliotēkas piedāvātie semināri par tēmām, kas saistītas ar atbalstu pētniecības procesam.

Būtiskas izmaiņas RTU bibliotēkas darbībā notikušas saistībā ar to, ka no 2023. gada Latvijas Jūras akadēmija tika iekļauta RTU struktūrā. Līdz ar to RTU bibliotēkai bija jānodrošina piekļuve abonētajām datubāzēm arī RTU Jūras akadēmijas lietotājiem, kā arī jāveic apjomīgs datubāzu apmācību process.

Publisko bibliotēku krājums – uzsvars uz krājuma daudzveidību un kopienas iesaisti

IFLA ziņojumā kā viena no tendencēm izcelts novērojums, ka “Globalizācija turpinās, paverot jaunas gaidas attiecībā uz piekļuvi informācijai”. Uzsvērta, cik bibliotēkām būtiski ir augt līdz tehnoloģiju attīstībai un nodrošināt krājuma pieejamību arī pārrobežu līmenī, lai kopiena var piekļūt informācijai, neatkarīgi no atrašanās vietas. Tāpat svarīgi attīstīt “kolektīvus krājumus”, bibliotēkām un citām kultūras mantojuma institūcijām strādājot kopā.

Pārskata gadā svarīgas izmaiņas krājuma pārvaldības ziņā saistītas ar LNerB reorganizāciju. LNerB aicina Latvijas bibliotēkas apzināt savas kopienas iedzīvotājus un piedāvāt izmantot pielāgotās literatūras piedāvājumu: audiogrāmatas, grāmatas palielinātā drukā, Braila raksta grāmatas, grāmatas vieglajā valodā, pielāgoto mācību literatūru, grāmatas zīmju valodā.

2023. gada nogalē ļoti plašu rezonansi izraisīja konkrētu grāmatu pieejamība Latvijas bibliotēkās. Mēģinājumi cenzēt bērnu un jauniešu literatūru (N. L. Peifers, L. L., Blats “Tur, lejā”; Marks Uve Kings “Diena, kad tētis pārrunāja kutelīgus jautājumus”; “Ceļvedis zēniem gandrīz par visu”; “Ceļvedis meitenēm gandrīz par visu”) sacēla pamatīgu ažiotāžu ne tikai bibliotekāru vidū, bet arī sabiedrībā kopumā. LNB un LBB, **atklātā vēstulē** pauda savu nostāju un atbalstu kopienai un vārda brīvībai demokrātiskā sabiedrībā.

Lai popularizētu Latvijas publisko bibliotēku vidē augstvērtīgu un kvalitatīvu jaunāko nozaru literatūru, LNB jau 6. gadu izdod izdevumu “Literatūras ceļvedis”. Tā mērķis ir sekmēt mūsdienīgu publisko bibliotēku krājuma bagātināšanu ar teicamu literatūru, veicināt iedzīvotāju interesi par Latvijā publicēto oriģinālliteratūru, kā arī atsevišķiem tulkotajiem literārajiem darbiem un nozaru literatūru. Pieejams elektroniskā versijā www.literaturascelvedis.lv.

2023. gadā realizēts projekts “Rakstītāji un rakstu darbi: latviešu autori un literatūra Latvijas bibliotēkās” ir LNB izstrādāts un 2023. gadā realizēts projekts, ko finansē Valsts Kultūrkapitāla fonds (VKKF). Grāmatu iepirkums publiskajām bibliotēkām ir viena no projekta aktivitāšu sastāvdaļām. Projekta ietvaros publisko bibliotēku krājumi tiks papildināti ar 320 dažādu nosaukumu grāmatām 10 367 eksemplāros no 39 izdevējiem, sniedzot nozīmīgu ieguldījumu krājuma bagātināšanā ar daudzveidīgiem izdevumiem, kā arī atbalstu grāmatizdevēju un autoru pārstāvēto nozaru attīstībā.

Veidojot publiskās bibliotēkas krājumu, tiek pievērsta uzmanība kopienas iedzīvotāju lasīšanas paradumiem, piedāvājot daudzveidīgu bibliotēkas krājuma izlasi, iesaistot kopienas cilvēkus krājuma veidošanā un lasīšanas resursu izvēlē, tā veicinot sabiedrības izaugsmi un interešu daudzpusību.

Bibliotēkās pieaug pieprasījums pēc literatūras angļu valodā, jo īpaši jauniešu vidū, taču izaicinājums ir izvēlēties atbilstošāko no piedāvājuma. Grāmatas krājumam palīdz izvēlēties gan bibliotēkas darbinieki, gan atlasēšanas procesā tiek iesaistīti kopienas jaunieši.

Veiksmīgs bibliotēku krājuma popularizēšanas veids, kas saistīts arī ar lasīšanas veicināšanas aktivitātēm, ir vasarā lasāmo grāmatu saraksti, kurus jau kopš mācību gada beigām gaida un izmanto gan skolēni, gan skolotāji. Īpaši populāras kļuvušas tematiskās grāmatu izstādes. Līvānu Centrālajā bibliotēkā popularizē arī atsevišķu žanru literatūru, piemēram, "Latvietim ar humoru viss kārtībā" (satīriķu, humora un smieklu meistarību darbi latviešu literatūrā), "Apceļosim Latgali" (grāmatas par Latgales dabu un apskates objektiem), "Iepazīsti teātri" (grāmatas par teātri, aktieriem un spēlēšanu).

Daudzas bibliotēkas turpina aktīvi popularizēt raidījumā "Literatūra" apskatītos darbus un to autoru daiļradi, veidojot atsevišķu plauktu raidījumā minētajām grāmatām. Bieži bibliotēkas izvēlas jaunieguvumus pēc iespējas ātrāk nodot lasītājiem, nevis izlikt izstādēs. Liela daļa RCB filiālbibliotēku ir pilnībā atteikušās no jaunieguvumu uzkrāšanas un prezentācijas īpašos pasākumos, tā vietā priekšroku dodot jaunieguvumu sarakstu veidošanai un jauno grāmatu tūlītējai nodošanai lietotājiem.

Ņemot vērā ģeopolitisko situāciju, pārskata gadā viens no aktuāliem krājuma veidošanas jautājumiem publiskajās bibliotēkās ir kā un vai papildināt bibliotēkas krājumus ar grāmatām krievu valodā.

LNB atgādina, ka Latvijas kultūras ministrs jau karadarbības pirmajās dienās, 2022. gada februārī, aicināja Latvijas kultūras sektoru pārtraukt sadarbību ar Krieviju, un šis aicinājums būtu attiecināms arī uz sadarbību ar Krievijas grāmatniecības sektoru, tostarp Krievijā izdotu izdevumu iegādi. Bibliotēku likums nosaka, ka bibliotēkas attiecībā uz krājumu veidošanu ir neatkarīgas. Vienlaikus jāuzsver, ka bibliotēku darbības pamatā ir piekļuves nodrošināšana patiesai un nesagrozītai informācijai – grāmatām, periodikai, audiovizuālajiem materiāliem un tīmekļa resursiem. Bibliotēku krājumi uzskatāmi par daļu no kopīgās informācijas telpas, līdz ar to svarīgi apzināties, ka izdevumiem, kuri tiek iekļauti krājumā, ir jāatbilst iespējami patiesai un pārbaudītai informācijai. Lai nodrošinātu piekļuvi uzticamai informācijai, svarīgi pārliecināties, kas ir informācijas resursu sagatavotājs un kāds ir tajā ietvertais saturs un mērķis. Krievijas Federācijas iebrukuma Ukrainā kontekstā

"Nav ētiski liegt cilvēkiem lasīt krievu valodā, bet ir jādomā, ar ko aizstāt agresorvalstu manipulatīvo vēstījumu, kurš caur literatūru tīšā vai netīšā veidā iedarbojas uz Latvijas krieviski lasošo iedzīvotāju domāšanu un uzskatiem. Vienlaikus bibliotēkas nedrīkst aizmirst savu galveno uzdevumu – popularizēt latviešu autoru darbus, tādējādi mazākumtautību lasītājus tuvinot Latvijas kultūrai un stiprinot viņos piederības sajūtu Latvijai." – Jelgavas reģiona bibliotēku darba pārskats

aicinām katru bibliotēku īpaši rūpīgi izvērtēt tās krājumā esošos informācijas resursus no demokrātiskas un tiesiskas valstu vērtības, profesionālās ētikas un pilsoniskās nostājas viedokļiem, apzinoties, ka atsevišķi bibliotēku krājumā esoši informācijas resursi krievu valodā var saturēt manipulatīvu, agresīvu, Krievijas militāro varenību slavinošu un mūsu valstij naidīgu vēstījumu.

Novitātes novadpētniecības darbā – uzsvars uz sadarbību reģionālā un nacionālā mērogā

“Kopienas identitātes nostiprināšanā un kopīgo vērtību izzināšanā ļoti svarīga ir lokālās kultūrvides pētniecība (novadpētniecība) un piekļuve pētniecības rezultātiem, kur bibliotēkām jāuzņemas vadošā loma sadarbībā ar citām kultūras un atmiņas institūcijām, izmantojot mūsdienu tehnoloģiju sniegtās iespējas, kā arī attīstot radošu pētījumu rezultātu interpretēšanu un komunikāciju plašākai sabiedrībai,” rakstīts Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijas 2023.–2027. 8. rīcības virzienā. Liela daļa Latvijas publisko bibliotēku ir aktīvas novadpētniecības laukā. Pārskata gadā vērojamas arī jaunas idejas.

LNB digitālo objektu pārvaldības sistēmā – DOM (*Digital Object Management System*), kas ļauj jebkurai Latvijas kultūras atmiņas institūcijai (bibliotēkai, muzejam, arhīvam) pievienot savus digitālos objektus Digitālajai bibliotēkai – 2023. gadā izveidotas 7 jaunu sadarbības partneru kolekcijas, no tām 5 reģionu galveno bibliotēku – Gulbenes novada bibliotēkas, Kuldīgas Galvenās bibliotēkas, Talsu novada bibliotēkas, Ogres Centrālās bibliotēkas, Saldus novada bibliotēkas – digitālās kolekcijas. Kopumā jaunie sadarbības partneri DOM papildinājuši ar vairāk nekā 1100 jauniem digitāliem objektiem.

Kā viena no celmlauzēm izceļama Gulbenes novada bibliotēka: nozīmīgas izmaiņas pārskata gada ietvaros ir saistītas ar novadpētniecības krājumā esošo digitālo objektu (fotogrāfiju, atklātņu, vēstuļu, atmiņu pierakstu u.tml.) metadatu veidošanu un atrādīšanu. Līdz ar to Gulbenes novada publiskajās bibliotēkās ar 2023. gadu BIS Alise Novadpētniecības datu bāzē turpmāk tiks veidoti tikai analītiskie apraksti (raksti no Gulbenes novada laikrakstiem “Dzirkstele”, “Gulbenes Novada ziņas”, citiem periodikas izdevumiem, grāmatām); Novadpētniecības krājumā esošie materiāli – fotogrāfijas, atklātnes, vēstules, atmiņu pieraksti – digitālie objekti turpmāk tiks ievietoti LNB DOM, veidojot kolekciju “Gulbenes novadpētniecība”. Gulbenes novada bibliotēkas gada pārskatā lasāms: *“Mūsu novada bibliotēku novadpētniecības materiāli iekļauti LNB DOM un atrādīti vienotā Digitālā kultūras mantojuma platformā – digitalbiblioteka.lv, un tiem ir daudz, daudz plašāka pieejamība. Kolekcijas “Gulbenes novadpētniecība” skatījumu skaits 2023. gadā no 26. oktobra līdz 31. decembrim – 3937 reizes.”*

Liels darbs paveikts, LNB norišu ciklā “Latviešu grāmatai 500” veicinot bibliotēku lokālās kultūrvides izzināšanu, identitātes nostiprināšanu. “Latviešu grāmatai 500” apjomīgajā piecu gadu programmā (2021–2025) izcelti nozīmīgākie procesi, kas reiz iekustināja latviešu rakstītā un iespiestā vārda izplatību. Aktivitātes veidotas tā, lai katrā no gadiem izceltu kādu tematisko virzienu, kam pakārtoti iecerētie pasākumi, izstādes izdevumi

un citas norises. 2023. gadā tematiskais virziens bija "Tekstu izplatība senāk un tagad (izdevēji)". Organizēti gan nacionāla, gan reģionāla līmeņa pasākumi.

Nacionālā līmenī – organizētas starptautiskas zinātniskās konferences: "Pietisms Baltijas vēsturē – pētniecības jautājumi un perspektīvas" (2.06.2023. tiešsaistē) un izdevēja Anša Gulbja 150 gadu jubilejai veltīta starptautiskā zinātniskā konference "Izdevējdarbība un nācija" (7.–8.12.2023., LNB). Turpināts realizēt iknedēļas radio raidījumu ciklu "Grāmatai pa pēdām" sadarbībā ar Latvijas Radio 1. Sadarbībā ar Plantēna-Moretusa muzeju Beļģijā, 2023. gada maijā atklāta izstāde "Tipogrāfa esence. Nikolauss Mollīns: Rīga–Antverpene", kurā bija skatāma darbu izlase gan no LNB, gan Plantēna–Moretusa muzeja krājuma. Projekta "Latviešu grāmatas piecsimtgadei veltīti lasījumi Latvijas Nacionālajā bibliotēkā 2023. gadā" ietvaros realizēts astoņu lasījumu un akadēmisko sarunu cikls, kurā piedalījās gan LNB, gan citu institūciju pētnieki un citi nozares eksperti. Organizēti ceturtnie Jāņa Stradiņa akadēmiskie lasījumi. 2023. gadā tika turpināta plaša pavadošo pasākumu programma izstādei "Modināšana. Stāsts par hernhūtiešiem".

Reģionālā līmenī – pasākumi organizēti ar akcentu uz lokālās kultūrvides izpēti. LNB sadarbībā ar reģionu bibliotēkām īstenojusi VKKF atbalstītu projektu "Ceļā uz "Latviešu grāmatai 500" Latvijas reģionos: izdevējdarbība un tekstu izplatība senāk un tagad", iekļaujoties 2023. gada notikuma cikla "Latviešu grāmatai 500" tēmā – grāmatu un ideju izplatīšana un izdošana, īpaši izceļot latviešu izdevēja Anša Gulbja 150. gadadienu. Lai izgaismotu grāmatniecības procesus un notikumus Latvijas reģionos, laika posmā no 2023. gada aprīļa līdz decembrim LNB sadarbībā ar Jelgavas, Valmieras, Bauskas, Valkas, Liepājas, Limbažu un Daugavpils reģionu galvenajām bibliotēkām, piesaistot LNB vadošos pētniekus, novadpētniecības speciālistus un nozaru ekspertus, organizēja plašu pasākumu programmu ar daudzveidīgām norisēm. Ar LR Kultūras ministrijas atbalstu īstenotas "Latviešu grāmatai 500" norises Talsu Galvenajā bibliotēkā, Madonas novada bibliotēkā, Tukuma bibliotēkā, Skrindu muzejā, Jūrmalas Centrālajā bibliotēkā, Gulbenes bibliotēkā un Jēkabpils novada Galvenajā bibliotēkā. Uzņemti video rullīši reģionu bibliotēku stāstiem par **"Latviešu grāmatai 500" tematiem**.

Kopš Madonas bibliotēkas simtgades pasākuma 2023. gadā, kad pašvaldības vadība pasniedza dāsnu dāvinājumu – lēmumu par finansējumu "Digitālo iespēju centra" izveidei, strādāts pie Digitālas projekta realizācijas pagrabstāvā kādreizējo kafējnīcai iznomāto telpu vietā, piedāvājot apmeklētājiem jaunus, publiskus pakalpojumus – virtuālo, paplašināto realitāti, *kinect* un skārienjūtīga ekrāna un 3d printera iespējas. Projekta realizācija pabeigta un prezentēta 2024. gada 26. februārī Madonas novada bibliotēkas 101. jubilejā. Madonas novada bibliotēka veikusi iestrādes sadarbībai par brīvpiekļuvi datubāzes **Family Search**, kas ir lielākā ģenealoģiskā organizācija pasaulē, apvienojot miljoniem cilvēku resursu, ierakstus un pakalpojumus no visas pasaules. Bibliotēka būs viena no pirmajām bibliotēkām Latvijā, kas piedāvās šādu pakalpojumu apmeklētājiem.

3. Pakalpojumi

Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijas 2023.–2027. III stratēģiskais mērķis ir “nodrošināt kultūras, izglītības un pētniecības resursu un pakalpojumu pieejamību”, kur 6. rīcības virziens ir “Kvalitatīvu un mūsdienīgu pakalpojumu attīstība”. Tā viens no uzdevumiem ir 6.1. – “nodrošināt iekļaujošu un pieejamu bibliotēku vidi gan fiziski, gan digitāli” un 6.2. – “turpināt attīstīt esošos un piedāvāt jaunus informācijas pakalpojumus”. Savukārt 8. rīcības virziens ir “Bibliotēkas kā kopienas stiprinātājas un ilgtspējīgas attīstības mērķu ieviešana”. Tā uzdevumu vidū ir 8.1. – “veidot bibliotēku krājumu, pilnveidot pielāgotās literatūras resursu daudzveidību, attīstīt pakalpojumus un aktivitātes, lai veicinātu sabiedrības izaugsmi un interešu daudzpusību”. Būtisks ir arī 9. rīcības virziens – “Bibliotēkas iekļaujošas, demokrātiskas un saliedētas sabiedrības veidošana, kā uzdevumu vidū ir 9.2. – “sekmēt sabiedrības informācijpratību, medijpratību, digitālo pratību un valsts valodas prasmes, lai stiprinātu sabiedrības noturību”, 9.3. – “veicināt izpratni par kopējām Eiropas vērtībām, sekmēt kultūru daudzveidību, pilsoniskumu un demokrātiju sabiedrībā”, 9.4. – “sniegt atbalstu informācijas pieejamībā un informācijpratībā sociāli mazaizsargātām sabiedrības grupām”.

LNB jaunās stratēģijas 2024.–2028. II stratēģiskais virziens ir “Pakalpojumi”. Tā mērķis skan tā: “Mēs sniegsim pakalpojumus, kas rosina izmantot bibliotēkas saturu, lai ikviens Latvijas iedzīvotājs pilnveidotu savas zināšanas un prasmes visa mūža garumā.”

LNB pakalpojumi – plašākai sabiedrībai

LNB pakalpojumu piedāvājums rada pievienoto vērtību sabiedrībai, zināšanu un prasmju pilnveidošanai.

Pārskata gadā LNB īsteno projektu “Zināšanu centri pilsētvidē – transformatīvas publiskās vietas hibrīdbibliotēkās Baltijas jūras reģionā” (“Interreg BALTIC–UKH, Urban Knowledge Hubs – Transformative Societal Spaces for Hybrid Libraries in the Baltic Sea Region”). Projekta uzdevumu realizācijai kā savu mērķauditoriju LNB ir izvēlējusies jauniešus un nodibinājusi sadarbību ar jauno arhitektu klubu “Atelpa”, kas līdzdarbojas projektā kā asociētais partneris. Strādājot pie hibrīdtelpas modeļa, LNB plāno īstenot pilotprojektu – bibliotēkas ēkas M stāva publiskās zonas funkcionālo uzlabojumu un labiekārtošanas koncepcijas izstrādi un ēkas funkcionālo uzlabojumu prototipēšanu jauniešu lasītavai “Telpa –15+”, kas pilnveidos bibliotēkas publisko pakalpojumu pieejamību Latvijas iedzīvotājiem, rosinās jauniešu aktīvāku iesaisti izglītības un kultūras procesos, kā arī veicinās radošuma un digitālās pratības attīstību.

“Ir jāatrod veids, kā ikvienam nodrošināt publiskos pamatpakalpojumus plašākā kontekstā; tas ir jautājums par to, kā nodrošināt, lai ikviena cilvēktiesības būtu ievērotas.” – IFLA ziņojums par attīstības tendencēm: 2023. gada atjauninājums

2023. gadā LNB kopā ar *Vilnius County Adomas Mickevičius* publisko bibliotēku Lietuvā un Odenses bibliotēku Dānijā iesaistījās *NORDPLUS Adult* projektā **“Bibliotēka visiem – pieņem, iekļauj, komunicē”**, iegūstot pieredzi un papildinot zināšanas darbā ar lietotājiem ar īpašām vajadzībām, tādām kā demence, disleksija, redzes traucējumi u.c., lai pielāgotu pakalpojumus viņu vajadzībām un padarītu bibliotēkas apmeklējumu patīkamu.

2023. gadā turpināti pasākumi medijpratības veicināšanai bibliotekāru un pedagogu vidū. Medijpratības pasākumu mērķis saglabājies nemainīgs: caur dažādām aktivitātēm un pasākumiem pilnveidot sabiedrības (t.sk. bibliotekāru un pedagogu) zināšanas par medijpratībā aktuāliem un nozīmīgiem tematiem. Medijpratības aktivitāšu ilgtermiņa mērķis ir veidot vidi, kurā labvēlīgi attīstītos un pastāvīgi pieaugtu sabiedrības medijpratība. 2023. gada mērķis bija plānot, īstenot un vadīt medijpratību veicinošus pasākumus un norises bibliotekāru auditorijai, īpašu uzmanību pievēršot senioru un jauniešu auditorijai, kā arī koordinēt kompetenču pilnveides programmas “Medijpratības meistari” īstenošanu.

LNB nodrošina kvalitatīvu un daudzpusīgu informācijas pakalpojumu visiem bibliotēkas lietotājiem. Informācijas pakalpojumi tiek sniegti nepārtraukti – gan klātienē, gan attālinātā režīmā, gan bibliotēkas korporatīvajiem klientiem, gan individuāliem informācijas pakalpojumu pieprasītājiem.

Īstenota 5. norise Baltijas digitālo humanitāro zinātņu vasaras skolā. Baltijas digitālo humanitāro zinātņu vasaras skola ir starptautiska intensīva tālākizglītības programma, kas sniedz iespēju humanitāro un sociālo zinātņu pētniekiem, pasniedzējiem un studentiem, kā arī arhīvu, bibliotēku un muzeju profesionāļiem apgūt dažādas digitālās pētniecības prasmes – sākot ar iemaņām, kas nepieciešamas darbam ar digitāliem datiem līdz pētniecības rezultātu vizualizācijas prasmēm. 2023. gadā īpašie fokusi bija diskursa analīze, digitālā literatūras pētniecība, klausāmgramatas un DH infrastruktūras.

Akadēmisko bibliotēku pakalpojumi – uzsvars uz digitālo pakalpojumu attīstību un dalību projektos

Augstskolu bibliotēkas turpina pilnveidot esošos un attīstīt jaunus informācijas pakalpojumus. **Arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta digitālo pakalpojumu attīstībai.** Lai veicinātu bibliotēku krājuma un kolekciju, t.sk. digitālo, atpazīstamību un pieejamību sabiedrībai, 2023. gadā īpaša uzmanība veltīta virtuālo tematisko izstāžu sagatavošanai, piemēram, LBTU sagatavoja **virtuālās izstādes: “Bites un biškopības produkti”, “Āboli”, “Kartupeļu audzēšana”**. Tajās apkopotas universitātes zinātnieku jaunākās publikācijas par iepriekš norādītajām tēmām, sniedzot norādi arī uz pilnajiem tekstiem. Rīgas Stradiņa universitātes (RSU) bibliotēka sagatavoja **virtuālās izstādes “Kvantitatīvā pētniecība un statistiskās analīzes metodes”, “Rehabilitācija”** u. c.

Jauns pakalpojums, kuru augstskolu bibliotēkas uzsāka piedāvāt lasītājiem – ID karšu lasītājs e-parakstam. Minētais pakalpojums ieguvis popularitāti, sevišķi ārzemju studentu

vidū, kuriem jānoformē uzturēšanās atļaujas un vīzas. Piemēram, RTU bibliotēkā, Rīgas Ekonomikas augstskolas bibliotēkā ir iespēja aizņemties ID karšu lasītāju, lai elektroniski parakstītu dokumentus. Nepieciešamā programma eParakstītājs instalēta bibliotēkas publiski pieejamajos stacionārajos datoros.

Būtiski akcentēt, ka katrai augstskolas un koledžas bibliotēkai ir savas darba prioritātes, kuru īstenošanai attiecīgā laika periodā pievērsta lielāka uzmanība. Piemēram, Latvijas Kultūras akadēmijas Latvijas Kultūras koledžas (LKA LKK) bibliotēkā 2023. gada sākumā tika ieviests jauns pakalpojums: koledžas bibliotēkas **veidotās tiešsaistes datubāzes** – “Studējošo kvalifikācijas darbu un kursa darbu datubāze”, “Nozaru ieteicamo rakstu, pētījumu un metodisko materiālu datubāze” un “Pasniedzēju publikāciju datubāze”. LKA LKK speciālisti novērojuši, ka 2023. gadā strauji augušie bibliotēkas elektroniskā kataloga izmantojuma dati liecina, ka LKA Kultūras koledžas speciālisti, studenti un pasniedzēji ir atzinīgi novērtējuši un aktīvi izmanto piedāvātās datubāzes. Līdzīgas aktivitātes veikusi arī Rīgas Celtniecības koledža, uzsākot veidot datubāzes “Rīgas Celtniecības koledžas publikācijas” un “Publicitāte par Rīgas Celtniecības koledžu”.

Jauns pakalpojums ieviests LU Bibliotēkā – konsultanta e-pasta vienotā uzskaitē sadarbībā ar Informācijas un tehnoloģiju departamentu, kas nodrošina operatīvu iekšējo un ārējo komunikāciju konsultāciju sniegšanu klientiem.

LBTU īpašu uzmanību pievērsusi diferencētai un individualizētai informācijas izplatīšanai doktorantūras studentiem un pētniekiem.

Akadēmiskās bibliotēkas veikušas nozīmīgas aktivitātes, lai attīstītu pakalpojumus pētniecības un zinātnes atbalstam. Atbalsta pasākumi pētniecības procesu veicināšanai notikuši visos augstskolas līmeņos, sniedzot pakalpojumus studentiem, akadēmiskajam personālam, doktorantiem, kā arī informāciju par amatierzinātnes (*Citizen Science*) jautājumiem. Bibliotēku tīmekļvietnēs ir pilnveidotas esošās vai jaunizveidotas sadaļas “Atbalsts pētniecībai”, kur vienuviet pētnieku un doktorantu vajadzībām apkopoti dažādas tematikas un formātu pakalpojumi. Ņemot vērā pētnieku un doktorantūras studentu laika noslogotību, ievērojama daļa atbalsta pakalpojumu ir pieejama tiešsaistē (ceļveži, informatīvi materiāli). Īpaši izceļamas ir LU Bibliotēkas izveidotā sadaļa **Pakalpojumi pētniekiem** un RSU bibliotēkas sadaļa **Atbalsts pētniecībai**.

Augstskolu bibliotēkas turpina nodrošināt piekļuvi un atpazīstamību augstskolas pētnieku un mācībspēku publikācijām starptautiskajās zinātniskajās datubāzēs, sagatavojot un nosūtot informāciju par publikācijām šo datubāzu veidotājiem. Piemēram, LBTU bibliotēkas informācija par universitātes rakstu krājumos publicētajiem zinātniskajiem rakstiem nosūtīta ANO FAO (*Food and Agriculture Organization of the United Nations*) AGRIS (*International System for Agricultural Science and Technology*) datubāzei. Lauksaimniecības informācijas pārvaldības komanda šīs augstskolas bibliotēkai par 2023. gadā iesniegtajiem datiem piešķīrusi “Atzinības zīmi”.

LU Bibliotēkas piedāvājušas aktivitātes, kas saistītas ar amatierzinātnes tematiku, savukārt LU pētnieku un docētāju vajadzībām LU Bibliotēkas speciālisti sagatavojuši un novadījuši lekciju kursus "Atvērta piekļuve zinātniskai informācijai", "Sistemātiskais pārskats; pierādījumu meklēšana un organizēšana", "Sistemātisko pārskatu platformas", "Zinātniskās literatūras bibliometriskā analīze", "Writefull" – rīks zinātniskā teksta uzlabošanai" u.c.

Atgriezeniskās saites noskaidrošanai un tālākai darba pilnveidošanai regulāri tiek veiktas pētnieku aptaujas, piemēram, 2023. gadā RSU bibliotēka veica divas aptaujas.

Akadēmiskās bibliotēkas aktīvi iesaistās dažādu projektu īstenošanā, lai attīstītu mūsdienīgus bibliotēku pakalpojumus, pilnveidotu profesionālās zināšanas un nostiprinātos augstskolu un koledžu izglītības un pētniecības infrastruktūrā.

2023. gadā RSU bibliotēka konkursa kārtībā tika apstiprināta kā starptautiskas Eiropas Veselības informācijas un bibliotēku asociācijas (*European Association of Health Information and Libraries, EAHL*) konferences organizētāja Rīgā 2024. gada 11.–14. jūnijā.

LKA LKK bibliotēka īstenoja 2022. gadā uzsākto *Erasmus+* Stratēģiskās partnerības projekta "Good DEEDs" ("*Digital Energy Efficiency Designers*") izstrādāto mācību metodoloģijas "**Digitālo ierīču un programmatūras patērētās enerģijas ietekmi uz vidi**" aprobāciju LKK studentiem. Projekta īstenošanas gaitā tika pilnveidotas zināšanas par digitālo ierīču un programmatūru lietošanas ietekmi uz vidi un attīstīta digitālās enerģijas pārvaldības prasme, kā arī apzināta digitālās enerģijas pārvaldības specifika kultūras nozarē, tajā skaitā, LKK bibliotēkā. Koledžas studentu projekta konkursam sagatavotie mācību izziņas materiāli guva augstu novērtējumu – Latvijas nacionālajā konkursā koledžas studenti guva 1. un 2. vietu, kā arī izcīnīja dalību starptautiskajā haka-tonā "*Social Hackathon*".

LU Bibliotēka īstenoja projektu "**Universitāšu bibliotēkas kā zinātnisko komūnu un sabiedrības sadarbības veicinātājas Baltijas valstīs amatierzinātnes kontekstā**" ("*University libraries strengthening the academia-society connection through citizen science in the Baltics*"). Projekta ietvaros izstrādāts jauns brīvpieejas pašmācības e-kurss "Sabiedriskā zinātne bibliotekāriem". E-kurss "Sabiedriskā zinātne bibliotekāriem" ("*Citizen science for librarians*") sastāv no 5 moduļiem, kuros apskatītas tēmas, kuras skar sabiedriskās zinātnes veidus un bibliotēku darbinieku lomu projektos, projektu vadības un datu pārvaldības pamatus u.c.

LU Bibliotēka un Transporta un sakaru institūta bibliotēka iesaistījās projekta "Digitalizācijas iniciatīvas studējošo iesaistei un studiju kvalitātes pilnveidei Latvijas Universitātē un projekta sadarbības partneru augstskolās" īstenošanā. LU Bibliotēka projekta ietvaros izstrādās kursus: "Zinātnisko rakstu un sekundāro datu gudra meklēšana tīmeklī un ārējās datu bāzēs"; "Autortiesības un licences", Transportu un sakaru institūta bibliotēka izstrādās informācijpratības programmu mācību procesa digitalizācijas ietvaros.

Rīgas Juridiskās augstskolas bibliotēka iesaistās *The Baltic Yearbook of International Law* sagatavošanai izdošanai izdevniecībā *Brill* (Holande). Bibliotēkas vadītāja ir minētā izdevuma vadošā redaktore un sadarbojas ar grāmatas redaktoriem un autoriem no visas pasaules.

Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas (JVLMA) bibliotēka aktīvi darbojas JVLMA Digitālās bibliotēkas papildināšanā. Darbs tiek veikts, lai apzinātu komponistu rokrakstu un JVLMA foto arhīvu, kā arī veiktu katalogizēšanu un digitalizēšanu.

Baltijas Starptautiskā akadēmijas Centralizētā bibliotēka piedalījās projektā "Latviešu valoda ukraiņiem". Projekta dalībniekus iepazīstināja ar latviešu literatūru un Latvijas vēsturi, organizēja izziņošanas novadpētniecības ekskursijas, palīdzot projekta mērķauditorijai pielāgoties jaunai videi, padarīt saprotamāku latvisko mentalitāti.

Publisko bibliotēku pakalpojumi – uzsvars uz pieejamību un piekļūstamību

2023. gada *IFLA* tendenču ziņojumā bibliotēku pakalpojumi tiek skatīti saistībā ar sabiedrības daudzveidību un kā negatīva tendence tiek izcelta iespēja, ka nākotnē ne visiem un visur būs iespēja nodrošināt universālus bibliotēkās pakalpojumus. Divas no tendencēm iezīmē, ka "**Daudzveidīgākas sabiedrības sarežģī universālo pakalpojumu sniegšanu un vienlīdzības panākšanu**" un "**Pastāvīgo ģeogrāfisko nevienlīdzību pastiprina nevienlīdzīgi ieguldījumi sabiedriskajos pakalpojumos**".

Paveiktais III stratēģiskā virziena mērķu sasniegšanai ir informācijas resursu pieejamība personām ar funkcionālu lasītspēju, bibliotēkas attīsta pakalpojumus informācijpratībā, medijpratībā, digitālajās prasmēs, īsteno izglītojošas darbības virzienu, lasītāju ērtībai – tiek ieviests bibliomāta pakalpojums. Bibliotēku darbība vērsta uz kvalitatīvu un mūsdienīgu pakalpojumu sniegšanu un pieejamību plašam iedzīvotāju lokam, rūpēm par pievilcīgu un mūsdienīgu vidi, tomēr minēto funkciju izpilde ir cieši saistīta ar piešķirto finansējumu un pašvaldības līdzdalību un atbalstu.

Pakalpojumu pieejamība un piekļūstamība

Saskaņā ar Latvijas Nacionālo terminoloģijas portālu, pieejamība nozīmē vides, objekta vai pakalpojuma pieejamību vai esamību kopumā, savukārt piekļūstamība nozīmē, ka konkrētajai videi, objektam vai pakalpojumam ir iespēja fiziski piekļūt un to var lietot, izmantojot vairākus sensoros (redze, dzirde, tauste) kanālus.

No vides piekļūstamības aspekta, Latvijā 47% bibliotēku telpu ir pieejamas cilvēkiem ar kustību traucējumiem. No konkrēti publisko bibliotēku kopskaita tie ir 55% telpu.

Vairāk par pielāgotās literatūras pakalpojumu nodrošināšanu Latvijas bibliotēkās [Latvijas bibliotēku portālā](#).

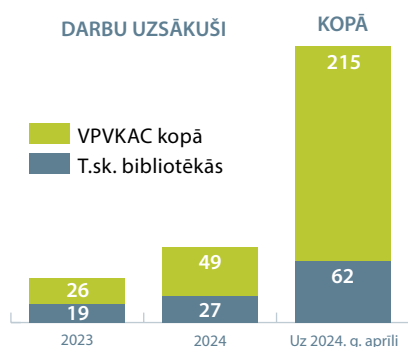
Nevienlīdzības mazināšanā liela nozīme ir bibliotēku sadarbībai ar sociālās aprūpes centriem, dienas centriem, izglītības iestādēm, kur mācās bērni ar īpašām vajadzībām. Bibliotēka nodrošina publisku piekļuvi informācijai, lai lietotāji to izmantotu darba meklēšanai vai maiņai, kas sniedz cilvēkiem iespējas uzlabot dzīvi. Piemēram, RCB ārējās apkalpošanas punktu darbība Rīgas patversmes Dienas centrā ir tieša līdzdalība nevienlīdzības mazināšanā, nodrošinot vienlīdzīgu piekļuvi informācijai, kas veicina sociālo, ekonomisko un kultūras iekļaušanos.

Citās bibliotēkās turpinās, citās ieviesta lasītāju apkalpošana mājās. To izmanto iedzīvotāji, kuriem ir apgrūtināta nokļūšana bibliotēkā. Klintaines bibliotēka jau ceturto gadu piedāvā pakalpojumu – biblioauto (Aizkraukles novads). 2023. gadā pašvaldība atbalstījusi Saldus novada bibliotēkas mobilitāti, piešķirot transportlīdzekli ar pietiekamu degvielas limitu reģiona galvenās bibliotēkas funkciju un jaunā pakalpojuma – iedzīvotāju apkalpošanai mājās nodrošināšanai (Saldus novads). Dienvidkurzemes novada bibliotēkas bibliobusam 2023. gadā izveidots jauns maršruts – lasītāji tiek apkalpoti 6 maršrutos, bibliobusam pietājot 47 pieturvietās (Dienvidkurzemes novads).

Siguldas novada bibliotēka jau trīs gadus piedāvā unikālu pakalpojumu – videi draudzīgā veidā saņemt bibliotēkas grāmatas un citus izdevumus, neizejot no mājas. Grāmatas piegādā ar īpašu grāmatu velosipēdu. Velobibliotēkas pakalpojums pieejams vasaras periodā, sadarbojoties ar Nodarbinātības valsts aģentūru un dodot iespēju jauniešiem nopelnīt.

Novada pašvaldību redzējumā publiskā bibliotēka ir atbalsta vieta, kur iedzīvotājiem saņemt pašvaldību pakalpojumus pēc iespējas tuvāk dzīvesvietai. Arvien vairāk publiskās bibliotēkas veic VPVKAC funkcijas, kas ietver konsultācijas par pašvaldības un valsts elektronisko pakalpojumu izmantošanu, informācijas sniegšanu par pašvaldības struktūrvienību un iestāžu sniegtajiem pakalpojumiem, to saņemšanas kārtību, procedūru un nepieciešamajiem dokumentiem. Ieguvumi gan iedzīvotājiem, gan bibliotēkai, atverot bibliotēkā VPVKAC: infrastruktūras uzlabojumi, bibliotēkas aprīkotas ar mūsdienīgu aprīkojumu, uzlabotas telpas; pieaug lasītāju skaits; bibliotekāri apgūst jaunas zināšanas, saņem piemaksas par papildus darbu. 2023. gadā darbu uzsākuši 26 VPVKAC, 19 no tiem atrodas bibliotēkās (5. attēls).

Valsts un pašvaldību vienotie klientu apkalpošanas centri

5. attēls

“Klientu apkalpošanas centru atvēršana bibliotēkās ir iespēja mazām bibliotēkām turpināt darbu, savukārt pašam bibliotekāram – papildināt prasmes. Katra jauna lieta, ko iemācies, paplašina zināšanas un dod iespēju palīdzēt cilvēkiem. Cilvēki jau iepriekš nāca pie mums pēc palīdzības, tagad esam apmācīti, mums ir pilnvarojums un varam pilnvērtīgi un plaši palīdzēt,” saka Jaunlaicenes VPVKAC vadītāja Iveta Udrase.

Tehnoloģiju integrēšana pakalpojumu pilnveidē

Bibliotēku tiešsaistes katalogs ieguvis jaunu vizuālo izskatu un funkcionalitāti (AlisePAC). Bibliotēku lietotājiem patīk jaunā bibliotēku tiešsaistes kataloga versija, tā vizuālais skats. Izdevumu meklēšana notiek ātrāk, lasītājam ir iespēja pievienot grāmatas vēlmju sarakstam, novērtēt grāmatu, autorizēties ar eParaksts mobile utt. Katalogs piedāvā iespēju veidot grāmatu kolekcijas un ieteikt tās lasītājiem. Piemēram, Jelgavas Pilsētas bibliotēkas tiešsaistes katalogā izveidotas kolekcijas: Lasītākā daiļliteratūra, Lasītākā bērnu literatūra, Bibliotekāri iesaka, 3td E-grāmatu bibliotēkas jaunumi.

“Elektroniskais katalogs kļūst ar katru dienu populārāks, jo informācijas tehnoloģijas ikdienā tiek lietotas arvien biežāk. Lietotāji novērtē viņiem piedāvātās iespējas, jo paši var sameklēt sev interesējošos izdevumus, pasūtīt tos un pēc tam apmeklēt bibliotēku, lai tos izņemtu. Visvairāk e-katalogs tiek izmantots daiļliteratūras grāmatu izvēlei.” – Jēkabpils Galvenā bibliotēka

2023. gadā spēkā stājās jaunie **RCB lietošanas noteikumi**. Tajos veiktas būtiskas izmaiņas: netiek turpināta lietotāju reģistrācijas kartotēka (tradicionālā – papīra formā), visi personas dati tiek uzglabāti tikai BIS ALISE. Rīgas Centrālā bibliotēka ir pirmā publiskā bibliotēka, kura veic lasītāju reģistrāciju tikai elektroniski.

Turpinās bibliomātu uzstādīšana Latvijas publiskajās bibliotēkās, pakalpojumu var uzskatīt par stabilu un kā tendenci uz **bibliomātu skaita pieaugumu**. Tādi pakalpojumi kā bibliomāts un grāmatu nodošanas iekārta ir palielinājuši bibliotēku lietotāju skaitu, jo bibliotekārais pakalpojums ir pieejams 24/7 režīmā. Tiek iezīmēta arī problēma pakalpojumā: bibliomātu tehnoloģiskais risinājums nav izturīgs pret laikapstākļu radītajām problēmām, bibliomāti bieži nedarbojas, ir tehniskas kļūmes.

4. Kultūrvieta

“Bibliotēku fiziskās telpas renesanse ir jauna un būtiska attīstības tendence, tāpēc fiziskai pieejamībai ir jāpievērš īpaša nozīme,” rakstīts Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijā 2023.–2027. Tās III stratēģiskā mērķa “nodrošināt kultūras, izglītības un pētniecības resursu un pakalpojumu pieejamību” 6. rīcības virziens ir “Kvalitatīvu un mūsdienīgu pakalpojumu attīstība”. Tā viens no uzdevumiem ir 6.1. – **“nodrošināt iekļaujošu un pieejamu bibliotēku vidi gan fiziski, gan digitāli”**.

“Bibliotēku tiešais mērķis būtu nodrošināt, ka tās pilnībā izmanto savu potenciālu kā kopienu zināšanu ieguves un radīšanas telpas un tādējādi sniedz iespēju pilnveidoties.” – IFLA Ziņojums par attīstības tendencēm: 2023. gada atjauninājums

LNB jaunās stratēģijas 2024.–2028. III stratēģiskais virziens ir “Kultūrvieta”. Tā mērķis skan tā: **“LNB ir nostiprinājusies kā kultūrvieta nācijas demokrātiskai izaugsmei, drošībai un starptautiskai atpazīstamībai.”**

LNB kā kultūrvieta – iedvesmas, satikšanās un domu apmaiņas vieta

LNB ar savu darbību stiprina demokrātiskās sabiedrības pamatprincipus, veicinot sabiedrības domāšanas, kultūras un lasīšanas paradumus.

2023. gada 29. augustā, LNB 104. dzimšanas dienā LNB piešķirts valsts nozīmes arhitektūras pieminekļa statuss. LNB ēka ir viena no Ziemeļeiropas lielākajām kultūras būvēm 21. gadsimtā un ar savu īpašo ekspresīvā modernisma arhitektūras valodu ir nozīmīgs Rīgas centra telpisks akcents, tās arhitekts ir Gunārs Birkerts (1925–2017). Tikai divu jauno bibliotēku būvniecībai ir pausts UNESCO atbalsts – pirmais bija norvēģu arhitektu projektētajai Aleksandrijas bibliotēkai, otrs – LNB.

Pārskata gadā sagatavota ceļojošā izstāde “Paātrinājums: latviešu grāmatniecības īsais ceļš no aizbildniecības līdz patstāvīgai nozarei 19. gadsimtā”. Akcents uz grāmatas nozīmi latviešu kultūras saglabāšanā un attīstībā, iezīmējot Latvijas vēsturisko novadu grāmatniecības darbinieku ieguldījumu vēsturiskajos attīstības procesos. Izstādei izvēlētas sešas izcilas personības: Vilis Altbergs, Andriivs Jūrdžs, Heinrihs (Indriķis) Alunāns, Klāvs Ukstiņš, Jānis Ozols un Frīdrihs Vilhelms Vāgners. Izstādes atklāšana notiek 2024. gada sākumā, bet gada beigās tā uzsāks apceļot vairākus Latvijas reģionus.

Lielākā LNB pārskata gada izstāde – “No Arkādijas līdz Marsam” – par Rīgas dārziem un parkiem. Izstāde vienlaikus aktualizēja jautājumu, kāda būs zaļās zonas nākotne klimata krīzes, politiskās un sociālās nestabilitātes laikos. Izstādē eksponēta vēsturiska Rīgas parku plānu kolekcija (1880–1967) no LNB krājuma, kā arī citu atmiņas institūciju arhīvu materiāli. Izstādi papildināja gan diskusijas sarunu festivālā “Lampa”, gan pavadošie pasākumi LNB ātrijā, izstādes kataloga atvēršana kultūrtelpā “Smilga”, gan sadarbībā ar Latvijas Dabas fondu, Rīgas domi un apkaimju biedrībām, LNB zālājā starp bibliotēkas ēku un Mūkusalas ielu tika uzsākta pilsētas pļavas sēšana ar mērķi saglabāt savvaļas augu oāzes dabas daudzveidības.

Akadēmisko un speciālo bibliotēku telpas – kultūras un izglītības procesu norises vietas

Daudzas akadēmiskās bibliotēkas attīsta savu infrastruktūru kā kultūras un izglītības procesu norises vietu, kur tiek eksponētas izstādes, notiek daudzveidīgi izglītojoši pasākumi un aktivitātes, kas sniedz papildus impulsus un iedvesmu studiju procesa kvalitatīvai norisei.

LU Rīgas 1. medicīnas koledžas bibliotēka turpināja sadarbību ar LNB, muzejiem, arhīviem, biedrībām u.c. institūcijām, kuras koledžai piešķīra apskatei izglītojošās ceļojošās izstādes. Gada garumā bibliotēkas telpās bija skatāmas daudzveidīgas ekspozīcijas:

Latvijas Kara muzeja jaunākā ceļojošā izstāde “Visaptverošā valsts aizsardzība 1920–1940”, Ķemeru Nacionālā parka Dabas izglītības centra “Meža māja” ceļojošā izstāde “Dabas dziedniecība–purvs”, LNB Atbalsta biedrības foto izstāde “Latvijas mazās gaismas pilis”. Savukārt Rīgas Ekonomikas augstskolas bibliotēkas lasītavā un vestibilā tika izvietota fotogrāfiju izstāde “Ziedošie tuvplāni”, kas tapusi sadarbībā ar fotoklubu “Rīga”.

Publiskās bibliotēkas uzlabo telpas un pārceļas uz jaunām ēkām

“Līdztekus pakalpojumu pieejamībai jādomā arī par pievilcīgu un mūsdienām atbilstošu bibliotēku vidi, kas iet roku rokā ar bibliotēku un to funkciju attīstīšanos, lasītāju un jauno speciālistu piesaistīšanu,” rakstīts Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijā 2023.–2027. Pārskata gadā vairākas Latvijas publiskās bibliotēkas strādā jaunās telpās, tā stiprinot bibliotēkas kā kultūrvietas nozīmīgumu.

2023. gada 20. martā tika atklāta Naujenes bibliotēkas jaunā ēka. Kādreizējais Kraujas ciemata kultūras nams, kas nesenā pagātnē kalpoja kā bērnu un jauniešu centrs, nu ir pārtapis par modernāko bibliotēku Augšdaugavas novadā. Tā sevi pozicionē kā parka bibliotēku un plāno vairāk pievērsties vides problēmām un zaļai domāšanai, piedāvājot apmeklētājiem atbilstošus pasākumus. Bibliotēkai tagad ir arī savs jauns logo, kurā atainota grāmata, zaļā dzīvesveida simbols – koks un Daugavas loki. Bibliotēkā ir lietotāju apkalpošanas nodaļa, radošo nodarbību telpa un iedvesmas zāle, piebūvēta terase, blakus ēkai ir izvietota āra noliktava.

4. augustā atvērta Gāliņciema bibliotēka Ventspilī – no jauna uzcelta bibliotēka, kas novadā pilda daudzfunkcionāla pakalpojumu centra funkcijas. *“Esmu no tiem, kuri ir sajūsmā par bibliotēku transformāciju,”* **intervijā Bibliotēku portālam** stāsta Gāliņciema bibliotēkas vadītāja Krista Karabeško. *“Vai maz mūsdienās ir daudzfunkcionālākas iestādes par bibliotēku? Manuprāt, četru telpu modelis lieliski raksturo to, kādai mūsdienās ir jābūt bibliotēkai ne tikai fiziski, bet arī nemateriāli. Bibliotēkas četras telpas ir iedvesmas telpa, mācību telpa, tikšanās telpa un telpa, kurā radoši izpausties. Bibliotēkai ir jābūt vietai, kur ir iespēja gūt pieredzi, iesaistīties, iedrošināties un būt radošam.”*

Augusta beigās darbu atsāka nemateriālā kultūras mantojuma centrs “Upīte” Balvu novadā. *“Ir paveikts kolosāls darbs,”* pārskata ziņojumā raksta Lolita Spridzāne, Upītes bibliotēkas vadītāja.

Kvalitatīvu un mūsdienīgu pakalpojumu attīstībai RCB mērķtiecīgi uzlabo un attīsta telpu infrastruktūru. Āgenskalna filiālbibliotēkas atvēršana (2022. gads), Torņakalna filiālbibliotēkas atvēršana jaunās, renovētās telpās (2023. gads), Bolderājas filiālbibliotēkas iekštelpu renovācijas uzsākšana (2023. gads), bibliotēka atvērta 2024. gada 20. jūnijā. 2023. gada nogalē Rīgas valstspilsētas pašvaldībā pieņemts lēmums par papildus telpu piešķiršanu RCB vajadzībām, kā arī ēkas Brīvības ielā 49/53 renovāciju un filiālbibliotēkas “Rēzna” iekštelpu renovāciju.

Rēzeknes novada Silmalas pagasta bibliotēka pārskata gadā pārcelta uz jaunām, izremontētām, bijušās Kruķu pamatskolas telpām, turpat Kruķu ciema centrā. Tā ir izveidota kā Kruķu ciema daudzfunkcionālais centrs, kur vienuviet atrodas vairākas struktūrvienības un pakalpojumu punkti – bibliotēka, kultūras nams, feldšeru vecmāšu punkts, sadzīves pakalpojumu punkts.

No 2022. līdz 2024. gadam LNB Atbalsta biedrība ir aktīvi atbalstījusi bibliotēku telpu uzlabošanu, īstenojot projektu "Iedvesmas bibliotēka". *"Bibliotēkas videi, arhitektūrai un atmosfērai mūsdienās ir ļoti liela loma. Gandrīz tikpat būtiska, cik to saturam un pakalpojumiem," intervijā Bibliotēku portālam* stāsta LNB Atbalsta biedrības direktore Karina Pētersone. *"Latvijā mēs bibliotēkas dēvējam par "gaismas pilīm". Bibliotēkas ir vietas, kur unikāls saturs sastop laikmetīgu vidi un tās kļūst par "gaismas pilīm". Šis vārdu savienojums lieliski atklāj, kas un kāda mums ir bibliotēka: "gaisma" kā zināšanas, kultūra, pašizaugsme, bet "pils" kā ārēji skaista, cēla, simboliska telpa."* 2024. gadā tiks īstenoti pēdējā konkursa uzvarētāju sapņi un projekts noslēgsies. **Gulbenes novada bibliotēkā** iekārtota bērnu lasītava. **Valgundes bibliotēkā** izveidota ērta, pievilcīga un aicinoša telpa bērniem un jauniešiem. **Mārupes bibliotēkā** izveidota āra lasītava – terase pie bibliotēkas (atklāta 2024. gada pavasarī).

Vairākas bibliotēkas ir vēl tikai ceļā uz jaunām mājām, uz labiekārtotām kultūrvietām. Balvu Centrālā bibliotēka pāris gadu laikā pāries uz telpām Balvu muižā Brīvības ielā 47. Aizvadītā gada nogalē jau aprīkota un atklāta jaunā bibliotēkas konferenču zāle muižā, ko jau šobrīd izmanto gan bibliotēka, gan citas novada institūcijas.

2023. gadā ekspluatācijā nodota jaunā Ogres Valsts ģimnāzijas ēka, tajā ir arī plaša **skolas bibliotēka**. Bibliotēkas vērtība ir ne tikai jaunās telpas, bibliotēka piedāvā bagātīgu krājumu – vairāk nekā 20 tūkstošus grāmatu un mācību materiālu mācību procesa nodrošināšanai.

5. Sadarbība

Sabiedrības līdzdalība kopienas kultūras un izglītības procesos ir būtisks nosacījums demokrātiskas, taisnīgas un ilgtspējīgas sabiedrības veidošanā. Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijas 2023.–2027. IV stratēģiskais mērķis ir **"sekmēt sabiedrības līdzdalību kultūras, izglītības, pētniecības un citos kopienu attīstības procesos"**, kura 8. rīcības virziens ir **"Bibliotēkas kā kopienas stiprinātājas un ilgtspējīgas attīstības mērķu ieviešanas"**. Tā uzdevumu vidū ir 8.2. – **"integrēties kopienu sadarbības tīklos un pārvaldības institūcijās, lai dalītos ar zināšanām un sniegtu atbalstu kopienu labbūtības nodrošināšanā un izaugsmē"**.

LNB jaunās stratēģijas 2024.–2028. IV stratēģiskais virziens ir **"Sadarbība"**. Tā mērķis skan tā: **"LNB ir līderis bibliotēku nozarē, grāmatzinātnes un digitālā kultūras mantojuma jomā, nozīmīgs humanitāro un sociālo zinātņu pētniecības centrs un sadarbības partneris kultūrā un izglītībā."**

LNB sadarbība starptautiskā un nacionālā līmenī – veicināta profesionālā tīklošanās

LNB ir sadarbības partneris kultūras, izglītības un zinātnes jautājumos, kā arī sniedz ieguldījumu nozares normatīvu pilnveidošanā un interešu aizstāvībā.

LNB īsteno Eiropas Komisijas programmas “EU4Dialogue” projektu “EU4Dialogue: mazināt plaisas ar kultūras un izglītības palīdzību”. Tā mērķis ir sadarbības/mijiedarbības veicināšana konflikta reģionos ar izglītības un kultūras darbību starpniecību. Stiprinot bibliotēku kapacitāti projekta reģionos, ar kultūras un izglītojošu aktivitāšu palīdzību savedot kopā kultūras jomas profesionāļus ar vietējo kopienu locekļiem. Latvijā norisinājās pirmā vasaras skola “Bibliotēka kā kopienas kultūras centrs”. Tajā piedalījās 20 kultūras jomas profesionāļi – akadēmisko, publisko un nacionālo bibliotēku pārstāvji, kā arī muzeju un kultūras sektora nevalstisko organizāciju pārstāvji no Azerbaidžānas, Gruzijas un Moldovas, tostarp Piedņestras reģiona. Visas aktivitātes tika organizētas ciešā sadarbībā ar Moldovas un Azerbaidžānas vēstniecībām Latvijā, kā arī Latvijas vēstniecībām šajās valstīs un Latvijas Ārlietu ministriju. Dalībnieku atlase bija iespējama, pateicoties sadarbībai ar Moldovas bibliotekāru asociāciju, Moldovas Nacionālo bibliotēku, Azerbaidžānas Nacionālo bibliotēku un Gruzijas Nacionālo bibliotēku.

LNB uzņēma delegāciju no Ukrainas, lai iepazīstinātu ar dokumentārā mantojuma digitalizēšanas projekta realizēšanu. Ukrainas Bibliotēku asociācija ar Ukrainas Kultūras un informācijas politikas ministrijas, UNESCO, IFLA un *Saving Ukrainian Cultural Heritage Online (SUCHO)* atbalstu gatavo koncepciju projekta realizācijai, lai ar digitalizācijas palīdzību glābtu Ukrainas dokumentāro mantojumu.

Publisko bibliotēku sadarbība ar kopienu un lasīšanas veicināšanas aktivitātes

“Pašvaldību un publiskajām bibliotēkām jāklūst par līdzvērtīgu partneri pašvaldību pakalpojumu pārvaldībā līdztekus citām pašvaldību struktūrvienībām, attīstot sadarbību ar dibinātājinstitūcijām, vietējās kopienas pārstāvjiem, iedzīvotājiem, nevalstiskajām organizācijām,” uzsvērts Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijas 2023.–2027. 8. rīcības virzienā.

2023. gada IFLA ziņojumā par attīstības tendencēm uzsvērts, ka **“Pastāv noturīgi un arvien pieaugoši šķēršļi attīstības partnerību veidošanai”**, un piedāvāti iespējamie risinājumi, lai šādu situāciju nepieļautu vai novērstu. **“Sadarbojoties, apvienojot telpas, krājumus un pakalpojumus ar zināšanām un citiem resursiem, ko var sniegt sadarbības partneri, bibliotēkas bieži vien var sasniegt un piesaistīt vairāk cilvēku,”** teikts ziņojumā.

“Bibliotēkām ir svarīgi vairogt uzticību un gatavību partnerību veidošanā, izprast savu unikālo ieguldījumu un potenciālo ietekmi. Veicinot sadarbības kultūru, bibliotēkas var izmantot kolektīvās zināšanas un resursus, lai efektīvi risinātu sabiedrības problēmas un uzlabotu sabiedrības labklājību.” – IFLA Ziņojums par attīstības tendencēm: 2023. gada atjauninājums

Latvijas publiskās bibliotēkas ievieš aizvien jaunas metodes, lai attīstītu lasīšanas kultūru kā kopienas dzīvesveidu. Grāmata kā fizisks priekšmets aizvien uzstājīgāk ieņem centrālo lomu bibliotēku pakalpojumos un radošajās norisēs. Daudz tiek domāts par to, lai grāmata atrastos pēc iespējas tuvāk lasītājiem, bez pieejamības ierobežojumiem, kā arī par to, lai būtu iespēja par izlasīto diskutēt, apmainīties ar viedokļiem. Ne mazāk būtiski, lai informācija par grāmatu ir viegli atrodamā gan fiziski bibliotēkā, gan sociālo mediju platformās. Vēl kāds noderīgs bibliotēku darba virziens – organizēt tikšanās ar grāmatu autoriem.

Pēdējos gadus Latvijas publiskajās bibliotēkas vērojams Grāmatu lasītāju klubiņu uzplaukums – tiek pilnveidots jau esošo klubiņu darbs, kā arī dibināti jauni. Radoši un uzrunājoši ir arī Grāmatu lasītāju klubiņu nosaukumi, piemēram: “Pie baltas lapas”, “Laimīgie lasa...”, “Kad satiekas grāmatmīļi...”, “Lidojums”, “1000 un viena lapaspuse”, “Grāmatu GURU”, “Lasītprieks”, “Noskaņa”, “Grāmatēži”, “Vārds”, “Laimīgie lasa grāmatas un dzer kafiju”, “Impulss”. Lasītāju klubiņos tiek grāmatmīļi, kuri ļaunas lasītpriekam un vēlas dalīties iespaidos par izlasīto; paralēli notiek arī iepazīšanās ar bibliotēkas jaunumiem, tiek organizēti dažādi tematiski pasākumi. Sarunas par izlasītajām grāmatām tiek organizētas regulāri – parasti reizi mēnesī, izņemot vasaras. Grāmatu klubiņu veiksmīgai darbībai nozīmīga loma ir klubiņa vadītāja personībai – viņa entuziasms, kopējā izpratne par literārajām norisēm un interaktīva sarunu vadīšana nenoliedzami uzskatāmi par klubiņa ilgtspējas garantu. Grāmatu klubiņus vada gan bibliotēku darbinieki, gan zinoši brīvprātīgie. Vairākās bibliotēkās ir izveidojusies laba sadarbība arī ar grāmatu blogeriem, latviešu valodas skolotājiem.

Latvijas publiskās bibliotēkas arvien vairāk piedāvā aktivitātes kopienu iedzīvotājiem ārpus bibliotēku telpām. Tas ļauj uzrunāt jaunus bibliotēkas lasītājus, paplašināt mērķauditoriju un sniegt lasītprieku arī tiem iedzīvotājiem, kuriem nokļūšana bibliotēkā sagādā grūtības. Vasaras mēnešos bibliotēkas lasītāji izvēlas iespējami vairāk laika pavadīt svaigā gaisā. Šis apstāklis rosinājis bibliotēkas aktīvi domāt par āra lasītavu pakalpojuma nodrošinājumu un to tehnisko iekārtojumu. Arvien vairāk bibliotēku iegādājušās nojumes, iznesušās ārā galdus un krēslus, iekārtojušās grāmatu un žurnālu plauktus.

Svētes pagasta Jēkabnieku bibliotēka piedāvā pakalpojumu – priekšā lasīšanu lasītāju dzīvesvietās. Pakalpojums pieejams ne tikai neredzīgajām un vājredzīgajām personām, bet arī cilvēkiem, kuri veselības traucējumu dēļ traucējumu dēļ nespēj lasīt paši. Priekšā tiek lasīti lasītāju iemīļoto autoru darbi, raksti no laikrakstiem un cita veida publikācijas. Viens lasīšanas seanss ilgst līdz 2 stundām, tas notiek vidēji reizi mēnesī vai pēc lasītāja lūguma, pēc izlasīšanas teksts tiek pārrunāts. Šāds pakalpojums ir ļoti aktuāls, un īpaši noderīgs tas ir lauku reģionos, kur bibliotekārs savus lasītājus pazīst ilgu laiku un cilvēki viņam uzticas. Priekšā lasīšanas aktivitātes tiek organizētas arī kā īpašas akcijas,

“Lai veiksmīgi īstenotu bibliotēkas darbu: kvalitatīvi apkalpotu esošos un uzrunātu potenciālos bibliotēkas lietotājus, būtiski ir izveidot pārdomātu sadarbības tīklu.” – Ogres reģiona bibliotēku darba pārskats

“Sadarbība un koppelasākumi ir veiksmīgs risinājums norišu organizēšanai ar mazākiem finansiāliem izdevumiem un lielāku mērķauditorijas iesaisti. Tādējādi popularizējot bibliotēku darbu un novērtējot darbinieku kapacitāti.” – Krāslavas novada bibliotēku darba pārskats

iesaistot lasītājus un citus kopienas cilvēkus. Piemēram, Latgales Centrālās bibliotēkas filiālbibliotēkās adventes laikā norisinās priekšā lasīšanas akcija "Dāvā prieku lasot!". Tās dalībniekiem ir iespēja gan klausīties dažādu sabiedrībā atpazīstamu, populāru cilvēku priekšlasījumus, gan arī lasīt priekšā fragmentus no paša iemīļotām grāmatām.

Būtiska nozīme ir tam, lai grāmata ir redzama, pieejama un aptaustāma neatkarīgi no bibliotēkas darba laika un citiem faktoriem. Tāpēc apsveicamas ir tās iniciatīvas, kas veicina grāmatas ienākšanu pilsētvidē.

Arvien vairāk lasīšanas veicināšanas aktivitāšu tiek plānotas sadarbībā ar vietējo kopienu. Tā ir iespēja iesaistīt bibliotēkas lasītājus krājuma popularizēšanā, veicināt kopējo lasītāprieku un savstarpējo pieredzes apmaiņu, rosināt pozitīvu savstarpēju kontaktu veidošanos. Viens no šādiem rīkiem ir rubriku "Iesaka lasītājs" un "Iesaka bibliotekārs" izveide un uzturēšana bibliotēku mājas lapās vai sociālo tīklu platformās. Bibliotēkas lasītājiem ir liela interese tieši par citu lasītāju ieteiktajām grāmatām, uzmanība tiek pievērsta arī iepriekš nezināmiem autoriem un tēmām.

Būtisks priekšnoteikums lasīšanas paradumu iedzīvināšanā ir iespēja sev tuvus autorus satikt klātienē, tāpēc publiskās bibliotēkas regulāri organizē tikšanās ar grāmatu autoriem – rakstniekiem, dzejniekiem, tulkotājiem un māksliniekiem. Sarunās ar viņiem vairojas lasītāju interese par oriģinālliteratūru, tiek izziņāts grāmatu tapšanas process, kā arī rodas iespēja izteikt savu viedokli vai aprunāties par sabiedrībā aktuāliem jautājumiem. Ir ļoti slavējami, ka šajās tikšanās reizēs paši autori lasa priekšā publikai fragmentus no savām grāmatām.

Ventspils bibliotēka ieviesusi pakalpojumu "Valodu Kafejnīca", kurā aktīvi piedalās brīvprātīgie ventspilnieki, palīdzot pieaugušajiem cittautiešiem apgūt latviešu valodu. Ideja par šādu "Valodas kafejnīcu" aizgūta Norvēģijā un Zviedrijā, kur bibliotēkas darbinieki un vietējie sabiedrības locekļi iesaistās darbā ar cittautiešiem, lai palīdzētu viņiem labāk apgūt valsts valodu un integrēties sabiedrībā. Piedāvājums ir bez maksas un nav nepieciešama iepriekšēja reģistrācija. Piedalīties var jebkurš, kam ir minimālas latviešu valodas zināšanas.

Bibliotēku telpas tiek izmantotas kā **kopienas saliedēšanas un lēmumu apspriešanas** vietas, kā arī individuālām vajadzībām. Jelgavas novadā bibliotekāri iesaistās iedzīvotāju padomju darbībā. Jaunums Preiļu novadā – **iedzīvotāju konsultatīvās padomes**, kuru darbībā iesaistās Kastīres bibliotēkas vadītāja un sēdes notiek bibliotēkas telpās.

Valmieras novada bibliotēkas apkopojušas citātus no iedzīvotāju aptaujās paustā bibliotēkas novērtējuma: "bibliotēka nodrošina informācijas apmaiņu un piekļuvi zināšanām"; "tā ir iespēja ietaupīt savus līdzekļus"; "tā ir visiem pieejama garīgā mantojuma krātuve un kultūras saliņa"; "vieta, kur pulcēties, piedzīvot intelektuālu saziņu ar sabiedrību, tikties ar interesantiem, radošiem cilvēkiem un paplašināt savu redzesloku"; "tā piedāvā iespēju darboties internetā, printēt, kopēt, saņemt atbalstu datora izmantošanai", "bibliotēka ir vieta, kur tev cenšas palīdzēt, tā ir vieta, kur vienmēr esi gaidīts, draudzīga iestāde, kur iegūt atbalstu, kur palīdzēs atrast risinājumus, jo te ir iespēja cilvēciski parunāt"; "biblio-

tēka ir nozīmīga atpūtas vieta ar sakoptu un radošu vidi, vieta, kur iesaistīties aktivitātēs, gūt pozitīvas emocijas, smelties iedvesmu”; “bibliotēka ir arī svētki, tā sniedz prieku un dod iespēju atslēgties no ikdienas rutīnas”; “vieta, kurā varam sajūst savu piederību kopienai un kopību ar novadu, tā ir laukiem nozīmīga socializēšanās vieta”. Redzamākā atšķirība starp Valmieru un pārējām novada publiskajām bibliotēkām – Valmierā cilvēki vairāk saskata bibliotēku kā zināšanu un informācijas centru, savukārt lauku teritorijās bibliotēka ir nozīmīga kā tikšanās un socializēšanās vieta, bibliotēka bieži vien kalpo kā saikne ar pašvaldību, un tajā var saņemt palīdzību dažādos jautājumos.

Mazsalacas pilsētas bibliotēka 2023. gadā īstenoja 2022. gadā atbalstīto iedzīvotāju līdzdalības budžeta projektu “Filozofu lapene”, kas aizkavējās dažādu neplānotu un ar dokumentiem saistītu iemeslu dēļ. Lapene ir aprīkota gan ar elektrību, gan mēbelēm.

Medijpratība

Medijpratības kā nozīmīgas prasmes pilnveidē 2023. gads iezīmējās ar mākslīgā intelekta lietojuma pieaugumu visā sabiedrībā, tostarp bibliotēku darbā, kā arī uzticamas informācijas par būtiskiem sabiedriskajiem procesiem iegūšanas un izmantošanas kritisko nozīmi kā mazās, tā starptautiskās kopienās. Īpaši dažādu pratību nozīmi kopsolī ar lasītprasmi savā pirmajā ievadrakstā *IFLA* jaunumu apkopojumā izcēla 2023. gadā ievēlētā *IFLA* prezidente Vikija Makdonalda. Tāpat *IFLA* sāka darbu pie stratēģiska dokumenta, kas tiešā veidā palīdzētu bibliotēkām atbildēt mākslīgā intelekta laikmeta izaicinājumiem un medijpratības loma uzsvēta arī 2022. gada Publisko bibliotēku manifestā, kas pārskata periodā tulkots arī latviski.

“Sabiedrības informēšana un izglītošana saistībā ar medijpratību ir viens no bibliotēkas ilgtspējīgas stratēģijas pamatuzdevumiem, jo medijpratība nav automātiski apgūstama. Tā ir aktīvi un nepārtraukti pilnveidojama prasme. Medijpratība iet roku rokā ar informācijpratību, digitālo pratību un interneta drošību.” – Balvu Centrālā bibliotēka

Visā pasaulē bibliotēkas piedalījās dažādu tematisko dienu un nedēļu aktivitātēs, kurās uzsvēta medijpratības un saistītu prasmju loma, piemēram, Drošāka interneta dienā (2023. gadā 7. februāris), Eiropas Digitālajā nedēļā (2023. gadā no 24. līdz 28. aprīlim) un UNESCO Pasaules medijpratības un informācijpratības nedēļā (ik gadu no 24. līdz 31. oktobrim).

Nacionālā mērogā noticis aktīvs darbs pie jaunajām mediju politikas pamatnostādņiem, kurās īpaši izcelta arī LNB loma medijpratības veicināšanā. Līdz ar to paredzams, ka jau nākamā gada pārskatā tās varētu atspoguļot LNB prioritātes šajā bibliotekārā darba virzienā. Savukārt pārskata periodā LNB virsmērķis medijpratības veicināšanā saglabājies nemainīgs: caur dažādām aktivitātēm un pasākumiem pilnveidot sabiedrības (īpaši bibliotekāru un pedagogu) zināšanas par aktuāliem un nozīmīgiem tematiem.

Pārskata periodā LNB piedāvājusi Latvijas bibliotekāriem virkni norišu par medijpratības tematiem. 2023. gads iesākās ar jaunu sadarbību, LNB Bibliotēku attīstības centru kopā ar tehnoloģiju uzņēmumu “Tet”, adaptējot “Tet skoliņas” materiālus aktī-

vitātēm pirmsskolas bērniem publiskajās bibliotēkās. Kopsavilkumu par novadītajām nodarbībām var lasīt [Latvijas Bibliotēku portālā](#).

Tāpat 2023. gada sākumā, 27. februārī, aizvadīts jau par tradīciju kļuvušais LNB organizētais plaša mēroga medijpratības tīmekļseminārs bibliotēku nozarei par kādu attiecīgajā gadā īpaši svarīgu tematu. Pārskata periodā viens no būtiskajiem jautājumiem bija finanšu pratība. Tīmekļseminārs "Finanšu pratība, medijpratība un bibliotēkas" norisinājās platformā "Zoom". Tīmekļsemināra mērķis bija sniegt Latvijas bibliotekāriem aktuālu un objektīvu informāciju par Latvijas un starptautisko ekonomisko situāciju, Latvijas iedzīvotāju finanšu pratību un veidiem tās uzlabošanai, skatīt finanšu pratību saistībā ar medijpratību, tādējādi veicinot bibliotekāru kompetenci darbā ar bibliotēku apmeklētājiem un lasītājiem šo prasmju pilnveidē.

Būtiskākais panākums LNB veiktajā medijpratības darbā 2023. gadā bija atjaunotās neformālās bibliotekāru kompetenču pilnveides programmas "Medijpratības meistari" pirmā gada noslēgums. Rezultātā no mācības uzsākušiem 25 bibliotekāriem programmas pirmo gadu noslēdza 23 speciālisti, iegūstot LNB izsniegtu apliecinājumu par septiņiem apmeklētiem semināriem par dažādām medijpratības apakštēmām, tostarp drošību internetā, medijpratības veicināšanas metodēm un mākslīgo intelektu. Lai iegūtu apliecinājumu, programmas dalībniekiem bija jāveic individuālais darbs – jāizmanto semināros gūtās zināšanas un prasmes, lai sarīkotu kādu ar medijpratību saistītu aktivitāti savā kopienā. Rezultātā programmas dalībnieki sarīkojuši medijpratības aktivitātes, kas kopskaitā pulcējušas 1013 dalībniekus. Plašs bijis gan tematu tvērums, gan uzrunātās auditorijas.

Vēl viena nozīmīga iniciatīva medijpratības jautājumu aktualizēšanai bija 2023. gada 9. martā tiešsaistē aizvadītā LNB BAC tematiskā diskusija, kas veltīta medijpratības tēmai. Tās mērķis: nostiprināt medijpratības lomu bibliotēku ikdienas darbā ar lasītājiem un darbinieku profesionālās kompetences celšanā, sniedzot jaunāko informāciju par medijpratības aktualitātēm. Diskusijas laikā uzklusītas ekspertu aktualitātes mediju politikas veidošanā un pētniecībā, noticis atskats uz medijpratības aktivitātēm Latvijas bibliotēkās 2022. gadā, aktualizētas Bibliotēku portāla sniegtās iespējas, kā arī uzklusīti pieredzes stāsti.

Pārlicība par bibliotēku veikto darbu gūstama Latvijas publisko bibliotēku gada pārskatos, kas vienlaikus iezīmē arī vairākas tendences. Vairums bibliotēku ar pašu speciālistu organizētām dažādām medijpratības aktivitātēm bagātina savu iestāžu ikdienas piedāvājumu lasītājiem. Viens no šī piedāvājuma aspektiem ir arī visās publiskajās bibliotēkās no 2023. gada bez maksas pieejamais Delfi+ saturs.

Medijpratības zināšanas īpaši tiek veicinātas konkrētās bibliotekārā darba mērķgrupās. Pārskata ziņojumos kā populāras mērķauditorijas iezīmējas pirmsskolas vecuma bērni, skolēni, seniori, kā arī paši bibliotekāri. Pozitīvi, ka LNB BAC rīkotie pasākumi iedvesmo bibliotēkas organizēt aktivitātes, aizsāktās tēmas turpinot. Tā, piemēram, pārskata perioda laikā Latvijas reģionos organizētas medijpratības norises par finanšu pratību

un drošību digitālajā vidē. Kopumā novērojama liela dažādība medijpratības aktivitātēs, taču primāri tā tiek veicināta individuālās konsultācijās, lekcijās, tiešsaistes rīku, rokasgrāmatu un bukletu popularizēšanā. Atsevišķās bibliotēkās tiek rīkoti pat padziļināti kursi.

Izvērtējamas arī izaicinājumi. Dažos pārskatos novērojams iedzīvotāju nogurums un pieprasījuma pēc medijpratības pasākumiem samazināšanās. Tas izceļ nepieciešamību medijpratības aktivitātēm pieiet radošāk un dažādot piedāvājumu. Izaicinājums ir arī izpratnes radīšana par medijpratības lomu pašu bibliotekāru ikdienā. Ne tik iepriecinoši ir piemēri, kur atbildes skolu bibliotekāru anketās liek saprast, ka arī pats speciālists nav tik ziņošs par to, kas ir medijpratība un kādas kompetences tā skar. Tas parādās atsevišķās atbildēs, kur medijpratība tiek sasaistīta ar bibliotēkā pieejamas tehnikas, piemēram, printera vai skenera izmantošanu, ar karjeras dienas pasākumiem vai pat jauniešu savstarpējo attiecību un pubertātes jautājumiem.

Tomēr pozitīvs darbs medijpratības veicināšanā skolu bibliotēkās notiek, piemēram, ar dažādu digitālu platformu izzināšanu, informācijas meklēšanas apguvi, dažās bibliotēkās notiek arī darbs ar periodiskajiem izdevumiem, skolēnus izglītojot par drošticamu informāciju analogā veidā. Ļoti populāras anketu atbildēs ir arī spēles – viktorīnas, rēbusi, konkursi. Būtiski piebilst, ka dominējošās aktivitātes skolu bibliotēkās saistāmas ar bērnu un jauniešu drošību internetā. Kā regulāras aktivitātes parādās arī skolu bibliotēku dalība Drošāka interneta dienā vai Eiropas digitālajā nedēļā.

Skolu bibliotēkas nereti savās telpās izvieto Latvijas drošāka interneta centra plakātus vai kampaņu materiālus. [Drossinternets.lv](https://www.drossinternets.lv) vietne tiek minēta arī kā populārākais tiešsaistes resurss, līdzās [NEPLP Latvijas medijpratības datubāzei](https://www.neplp.gov.lv), [Enciklopedija.lv](https://www.enciklopedija.lv), [redzidzirdilatviju.lv](https://www.redzidzirdilatviju.lv). Tomēr ir arī bibliotēkas, kuras min, ka medijpratības materiāli bibliotēkā nav pieejami. Tas liek uzdot jautājumu, vai bibliotekārs ir informēts par to, ka šādi materiāli ir bez maksas pieejami tiešsaistē.

LNB saka lielu paldies Latvijas bibliotēkām par darbu 2023. gadā, dalību LNB AD BAC gatavotajās aptaujas anketās par gadā paveikto un par sagatavotajiem darba pārskatiem!

Seko mums Inb.lv

